

ANTISZEMITA ELŐÍTÉLETESÉG
A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN

KUTATÁSI JELENTÉS

SZERZŐK:
HANNENDRE ÉS RÓNA DÁNIEL

BUDAPEST, 2018

TETT ÉS VÉDELEM
ALAPÍTVÁNY

ANTISZEMITA ELŐÍTÉLETESÉG
A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN

KUTATÁSI JELENTÉS

SZERZŐK:
HANNENDRE ÉS RÓNA DÁNIEL

BUDAPEST, 2018

TETT ÉS VÉDELEM
ALAPÍTVÁNY

TARTALOMJEGYZÉK

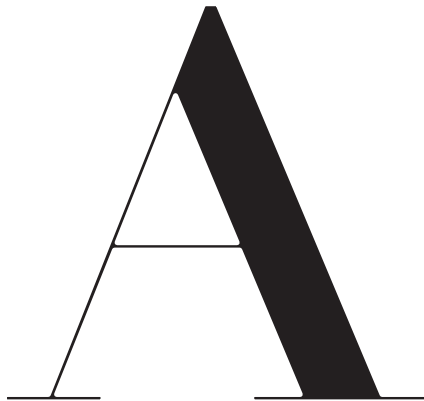
1. Bevezetés	7
2. A zsidóság társadalmi ügyének érzékelése, fontossága	8
3. Az antiszemitizmus és az előítéletesség mérése	9
4. Az antiszemitizmus mértéke	10
5. Kik az antiszemiták?	18
6. A holokauszt és a múlt emlékezete	23
7. Izrael és az antiszemitizmus	26
8. Asszociációk a zsidókról	29
9. A pártok antiszemitizmusának percepciója	32
10. Nemzetközi összehasonlítás	33
11. Az antiszemitizmust meghatározó tényezők	35
12. Összefoglalás	37

---

1. BEVEZETÉS¹

A Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet a Tett és Védelem Alapítvány megbízásából 2017 novemberében – immár negyedik alkalommal – átfogó felmérést végzett a magyar társadalom zsidósághoz való viszonyáról:

- a zsidósággal kapcsolatos véleményekről, képzetekről;
- az antiszemita előítéletek gyakoriságáról, erősségéről;
- a holokauszthoz és az emlékezethez fűződő véleményekről;
- a zsidósággal kapcsolatos asszociációkról.

A kutatás kérdőíves módszerrel történt, a 18 éves és idősebb népességet reprezentáló 1200 fős minta személyes megkérdezésével. A minta kisebb torzulásait a KSH adatait felhasználva matematikai eljárással, úgynevezett súlyozással korrigálták, és így a minta pontosan tükrözi a szavazókorú lakosság településtípus, nem, életkor és iskolai vég-

zettség szerinti összetételét. A közölt adatok hibahatára a teljes mintában a válaszok megoszlásától függően legfeljebb ± 3 százalékos. A mérési eljárás a Kovács András által kidolgozott koncepcióra épült,² a kutatás során túlnyomóan az általa 1995 óta többször alkalmazott kérdőívet használtuk, ami lehetővé teszi az adatok időbeli változásainak bemutatását.

A Medián kérdezőbiztosai a kutatás során viszonylag hosszabb ideig, mintegy fél óráig faggatták a válaszadókat a zsidósággal kapcsolatos kérdésekkel. Mielőtt azonban megkezdjük a tekintélyes adathalmaz ismertetését, tisztázni kell azt a kérdést, hogy mit mutatnak, és mit nem mutatnak meg a kérdőíves adatok. Tanulmányunk elején először közvetett bizonyítékokkal azt kívánjuk megvilágítani, hogy a zsidósággal kapcsolatos nézetek-vélemények és az utóbbi idők történései mennyire foglalkoztatják az átlag magyar állampolgárt, a kérdésnek milyen fontosságot tulajdonít a választóközönség. Ennek tudatában tartjuk célszerűnek körbejárni az antiszemitizmus és az előítéletesség mérésének problematikáját. A módszertani kérdések tisztázása után először a zsidóellenes nézetek, érzületek gyakoriságát mutatjuk be, majd megvizsgáljuk, hogy ezek a társadalom mely csoportjaira jellemzőek elsősorban. Következő lépésként a holokausztra, a múlt emlékezetére, majd a zsidósággal, Izraellel és Soros Györggyel kapcsolatos asszociációkra vonatkozó adatokat vesszük sorra. A tanulmány lezárásaként azt fogjuk meghatározni, hogy az elemzett tényezők közül melyik növeli leginkább az antiszemitizmus valószínűségét.

¹ A tanulmány szerkezete, gondolatmenete a 2015-ös tanulmányét követi, a módszertani magyarázatok is onnan származnak.

² Kovács András: *A kézműlévő Idegen. Antiszemita előítéletek a rendszerváltás utáni Magyarországon. POLGART Kiadó, Budapest 2005.*; *The Stranger at Hand. Antisemitic Prejudices in post-Communist Hungary. Brill, Leiden – Boston 2011.*

---

2. A ZSIDÓSÁG TÁRSADALMI ÜGYÉNEK ÉRZÉKELÉSE, FONTOSSÁGA

A tavalyi felméréshez hasonlóan az idén is azt mutatják az adatok, hogy a zsidósággal kapcsolatos ügyek a magyar választópolgárok érdeklődésének a perifériáján vannak. Ez persze nem meglepő, az emberek figyelmét azok az ügyek vonzzák, amelyek közvetlenül érintik őket.

Az NMHH tartalomelemzése szerint³ a főbb hírsatornákon 2017-ben egyetlen olyan ügy sem került be az adott hónap 20 leggyakrabban előforduló témája közé, amely a zsidósággal lett volna kapcsolatos⁴. 2014-ben még a Szabadság téri emlékmű körüli vita kapott kimutatható nyilvánosságot, ám már akkor is csak egyetlen hónapban, és csak közepes értékkel. Igaz, azután már 2015-ben és 2016-ban sem volt zsidósághoz köthető ügy a napirend leggyakoribb témái között.

Kérdőíves kutatásunkból is az derül ki, hogy a választóközönségnek csak igen kis szeletét éri el a zsidókkal kapcsolatos hírek. Megvizsgáltuk, hogy nyitott kérdésre (tehát fejből, előre megadott válaszlehetőségek nélkül) hányan tesznek említést az eseményekről: csak arról mondhatjuk el,

hogy számon tartja az ügyet, aki magától is nevesít legalább egy konkrét történést. A 2015-ös és 2016-os évhez hasonlóan 2017-ben is csak a megkérdezettek 12 százaléka volt képes konkrét eseményt felidézni, ám ezek a válaszok is többnyire csak amolyan halovány értesülésekről árulkodtak („emlékműállítás”, „zsidó fesztivál”, „zsidók elleni fenyegetések”), tehát nem úgy tűnt, hogy a válaszadók naprakészek lennének a témában. Érdekesség, hogy az említések között először jelent meg a Jobbik, másfél százaléknyi válaszadó feltehetően Vona Gábor megváltozott hozzáállására gondolhatott.

Mindezek alapján tehát okkal feltételezhetjük, hogy az elemzésünkben szereplő kérdések, a zsidósághoz való viszonyulás (társadalmi távolság, előítéletek és attitűdök) az átlagpolgár fontossági hierarchiájában sokadrangúnak számítanak. A továbbiakban minden adatot ebben az összefüggésben érdemes értelmezni: a válaszadóknak feltehetően csak egy kis, de mégis jelentékeny része tartja relevánsnak azt a témát, amiről faggattuk.

³ <http://nmhh.hu/szakmai-erdekeltek/mediafelugyelet/politikai-szereplok-mediahasznalata>

⁴ Még Vona Gábor Hanuka alkalmából küldött üdvözlője (és az arra adott pártbeli reakciók) sem kerültek be a legtöbbit szereplő 20 ügy közé 2016 decemberében és 2017-ben sem.

---

3. AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS AZ ELŐÍTÉLETESÉG MÉRÉSE

Az eddig elmondottakból az is következik, hogy például az a kérdés, hogy „Mennyire tartja rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek a zsidókat?” a viszonyulás *irányát* képes megmutatni, de a kérdésnek tulajdonított *súlyt* nem: legyen szó akár szimpátiáról, akár antipátiáról, még a szélsőérték mögött sem feltétlenül a válaszadó kiemelkedően fontos érzelméről, motivációjáról van szó. Szintén fontos hangsúlyozni, hogy a kérdőíves kutatás véleményét, előítéletet és attitűdöt képes kimutatni, de valóságos viselkedést alig.

Az általunk helyesnek vélt interpretáció szerint az antiszemitizmust mérő kérdések elsősorban beállítódást tárnak föl: olyan megnyilvánulásról van szó, amelynek egyik jellemzője a változékonyság. Az időbeli összehasonlítás alapján érdemes megvizsgálni, hogy a véleményklíma inkább empatikus vagy inkább ellenséges irányba tolódott el a zsidósággal kapcsolatban. A vizsgálat során a Kovács András által régóta használt

módszert követve két dimenziót különböztettünk meg: a zsidókra vonatkozó képzetekkel, tévhitekkel, összeesküvés-elméletekkel való egyetértés esetén kognitív, az általános érzelmi elutasítás, társadalmi távolságtartás esetén affektív antiszemitizmusról beszélhetünk. A két dimenziót összevonva pedig azt fogjuk látni, hogy a válaszadók mekkora részére jellemző mindkét attitűd, sőt azt is, hogy milyen mértékben jellemző. Akik csak nagyon kevés zsidóellenes állítással értenek egyet, azokat a „nem antiszemita” kategóriába soroltuk be, akik kevés, de mégsem jelentéktelen számú állítást helyeselnek, azokat „mérsékelten antiszemitanak”, akik pedig az állítások többségére rábólintottak, azokat „erősen antiszemitanak” nevezzük. Ismét hangsúlyozzuk, hogy ezek a kategóriák nem fejezik ki a kérdésnek tulajdonított jelentőséget és nem mondanak semmit a válaszadó cselekvéséről vagy várható cselekvéséről sem.

4. AZ ANTISZEMITIZMUS MÉRTÉKE

A KOGNITÍV ANTISZEMITIZMUS

Az antiszemita előítéletek tartalmát a zsidósággal kapcsolatos képzetekre, „ismeretekre” vonatkozó az elmúlt két évtizedben többször alkalmazott kérdéssorral mértük. A megkérdezettek arra kértük, hogy ötfokú skálán jelezzék, mennyire értenek egyet nyolc kijelentéssel. A kijelentés-

sor tartalmaz hagyományos, vallási eredetű zsidóellenességet – antijudaizmust –, továbbá olyan zsidóellenes sztereotípiát, amely a zsidóknak tulajdonított túlzott befolyásban gyökerezik, és olyan kijelentést is, amely a zsidók háttérbe szorításában látná a megoldást. Az 1. táblázat azok arányát mutatja, akik a kijelentésekkel ’teljesen’, illetve ’inkább’ egyetértettek (5-ös és 4-es skálaérték).

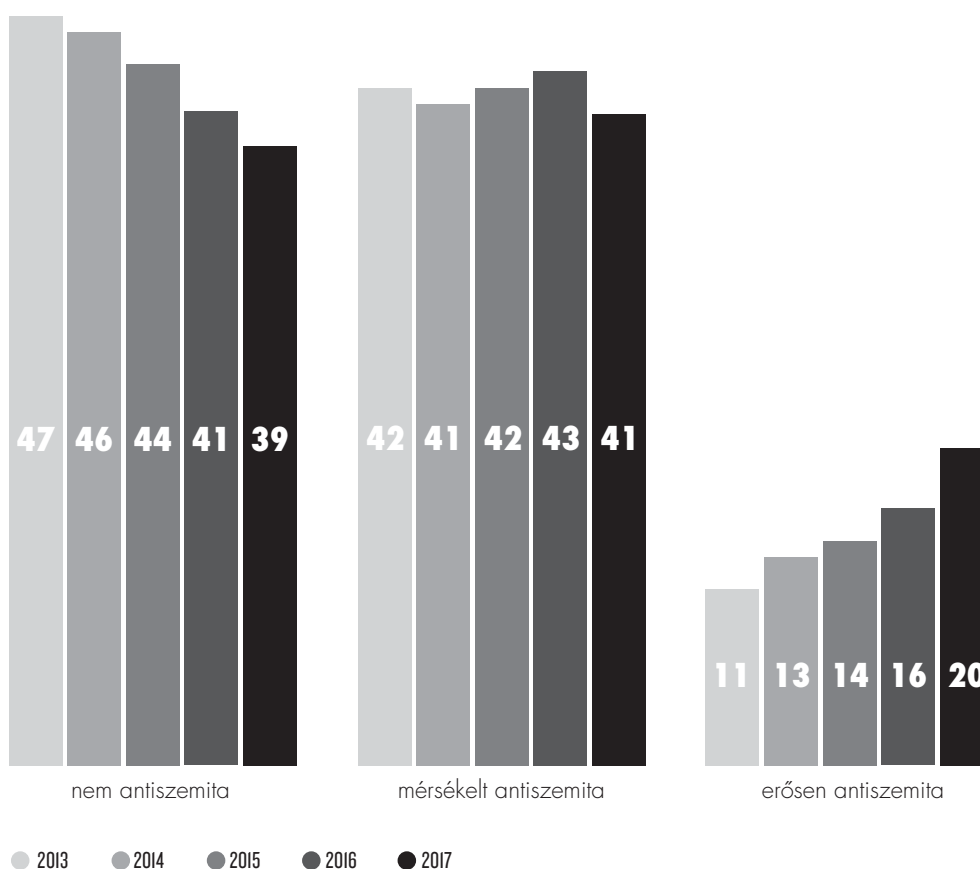
I. táblázat. A zsidóellenes előítéletek tartalma (egyetértők aránya, százalék)

	év	teljesen egyetért	egyetért
(Veszélyt jelent, hogy) A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát ⁵	2006	12	19
	2011	14	21
	2013	11	18
	2015	14	19
	2016	14	18
	2017	16	20
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat	2006	10	17
	2011	14	20
	2013	15	19
	2015	15	20
	2016	17	19
	2017	17	20
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	2013	12	15
	2015	15	17
	2016	16	21
	2017	15	21
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból	2006	5	7
	2011	8	12
	2013	6	9
	2015	9	11
	2016	8	10
	2017	11	13
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	2006	5	10
	2011	7	12
	2013	5	11
	2015	8	13
	2016	9	16
	2017	13	17
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne	2006	8	12
	2011	9	12
	2013	7	8
	2015	10	15
	2016	11	14
	2017	15	16
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt	2006	7	7
	2011	5	9
	2013	4	7
	2015	7	11
	2016	10	11
	2017	8	12
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások	2006	8	13
	2011	9	17
	2013	7	15
	2015	11	15
	2016	13	16
	2017	15	20

5 A 2015-ös, 2016-os és 2017-es kérdéssorban az egyértelműség kedvéért úgy fogalmaztuk meg az állítást, hogy „veszélyt jelent, hogy a zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát”.

Összességében elmondható, hogy a fenti kijelentések a lakosság harmadának, negyedének egyetértésével találkoznak, a legnépszerűbb az első három kijelentés, amelyek a zsidók „túlzott”, „veszélyes” befolyására vonatkoztak, ezzel lehet összefüggésben az is, hogy tízből három válaszadó még a numerus clausus szellemét idéző állításra is rábólintott. Talán az a legijesztőbb adat, miszerint még a zsidók kivándorlásának igénylésétől sem riadt vissza a válaszadók 24 százaléka. Alapvetően nincsenek nagy változások az egyes évek között, de enyhe, fokozatos emelkedés mutatható ki 2006 óta, a nyoleból hét állítás „csúcson van” az egyetértők arányának tekintetében, és egyetlen *egy állítás sem akadt, amelyet a válaszadók érdemben kisebb arányban helyeztek volna, mint azt az utóbbi években tettek. Az utóbbi egy évben talán valamilyen markánsabb az egyetértők arányának emelkedése, mint a korábbi években.*

I. ábra. Kognitív antiszemita aránya a magyar társadalomban, 2013-2017 (százalék)

Az időbeli tendencia alapján tehát összességében kijelenthető, hogy hosszabb időtávot tekintve *észrevehetően terjedt a kognitív antiszemizmus Magyarországon.* Ezt mutatja az 1. ábra is, ahol a három kategóriát úgy kaptuk meg, hogy minden egyes válaszadó skálaértékeit összeadtuk a nyolc kijelentésre vonatkozóan. Így a legalacsonyabb skála-pontszám 8, a legmagasabb pedig 8-szor 5, tehát 40 lehetett. Az első csoportba (nem antiszemiták) azokat soroltuk, akik esetleg elfogadják néhány előítéletes sztereotípiát, de válaszaik összessége alapján alacsony pontszámot értek el a skálán (8-20 pont), a másodikba (mérsékelt antiszemiták) azokat, akik közepesen előítéletesnek mutatkoztak (21-30 pont), a harmadikba pedig azokat, akiket pontszámaik alapján erős antiszemizmus jellemez (31-40 pont). Végül, a „besorolhatatlan” kategóriába kerültek azok, akik nem válaszoltak vagy „nem tudja” választ adtak, ám az áttekinthetőség kedvéért az utóbbi két választást nem vettük figyelembe, és csak a válaszhiány nélküli arányokat tüntetjük fel.

Az ábrából kiolvasható, hogy a nem antiszemita aránya fokozatosan csökkent, míg az erősen antiszemita bizonyuló válaszadóké évről évre nőtt ebben a dimenzióban, 2017-ben jelentős volt az elmozdulás. Véleményünk szerint a tendencia összefüggésbe hozható az úgynevezett „igazság utáni politika”, napjainkban különösen aktuális jelenségével. A választópolgár az egyre bővülő információkínálatból egyre kevésbé tudja elválasztani a megbízható információt még a teljes képtelenségektől is - annál is inkább így van ez, mert számos politikai szereplő stratégiájának szerves részét képezi a dezinformálás és az összeesküvés-elméletek terjesztése. Ha elfogadjuk, hogy az átlag hírfogyasztónak egyre nehezebb eligazodnia, akkor azt is be kell látnunk, hogy ez számos témára, így a zsidók megítélésére is igaz lehet. Egyre nehezebb elutasítani a tévhiteket,

mivel azokból egyre több van, és mind nagyobb nyilvánosságot és gyakran politikai támogatást kapnak. Azért is tartjuk életszerűnek ezt az olvasatot, mert mint látni fogjuk a zsidókkal kapcsolatos szabad asszociációk nem váltak negatívabbá az utóbbi években.

A 2. táblázat a konzisztenciát illusztrálja: a hármas csoportbesorolás alapján az esetek elsöprő többségében pontosan „megjósolható”, hogy a kognitív antiszemitizmusra vonatkozó egyes kérdésekre hogyan válaszolnak az interjúalanyok. Így például a nem antiszemita között is akad 4 százaléknyi válaszadó, aki rejtett zsidó együttműködés létezésében hisz; és az erősen antiszemita is „csak” 61 százaléka ért egyet az utolsó, antijudaista állítással. Alapvetően azonban a nyolc állítás nagyon hasonló mintázatot mutat az antiszemitizmus alapján képzett csoportokban.

2. táblázat. Az egyes antiszemita kijelentések elfogadása az antiszemitizmus szerinti csoportokban (2017, százalék)

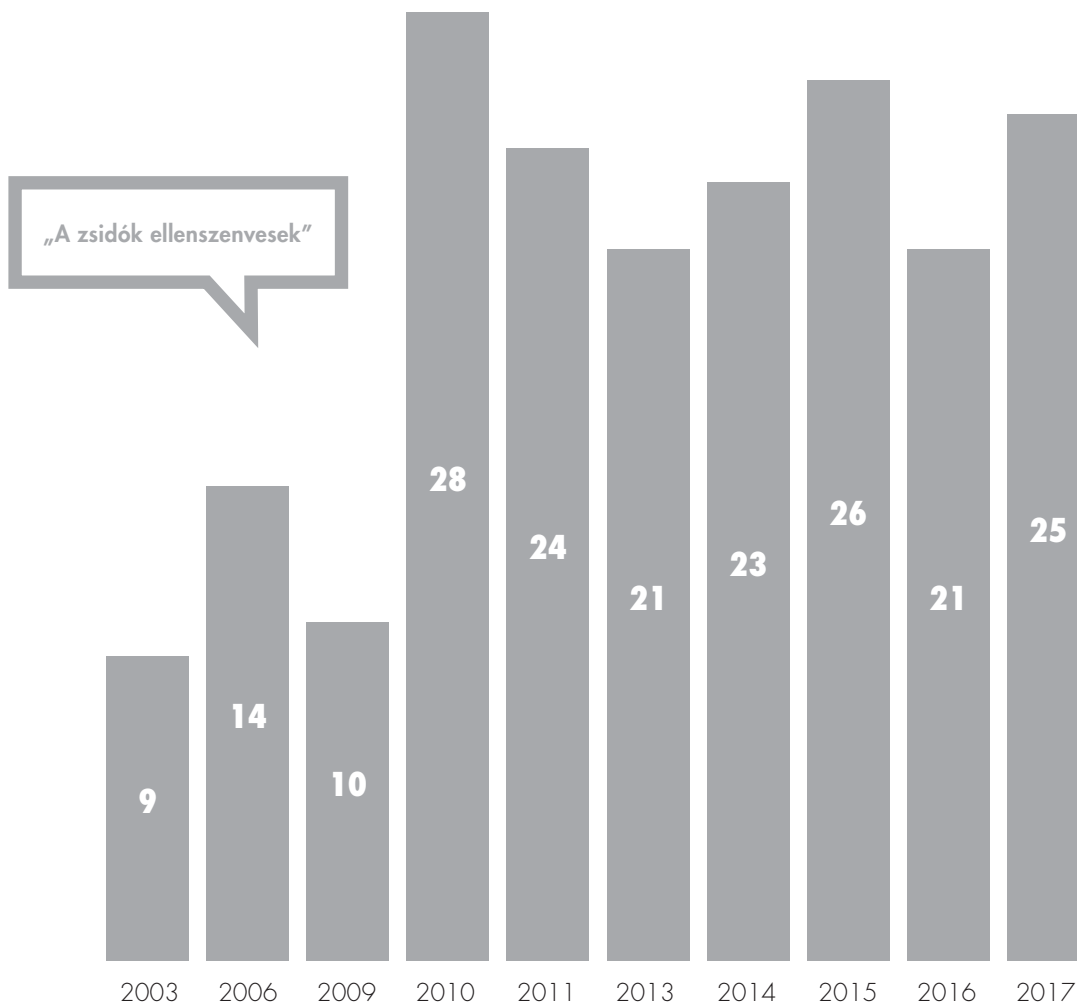
	erősen antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	nem antiszemiták
Veszélyt jelent, hogy a zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát	97	42	3
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat	91	42	4
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	92	43	5
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások	93	65	1
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból	90	24	1
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	96	37	1
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne	86	26	7
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt	61	17	8

AZ AFFEKTÍV ANTISZEMITIZMUS

Ebben a dimenzióban a zsidósághoz fűződő érzelmi viszonyt térképezzük fel, három

kérdést használva. Elsőként arra kértük a megkérdezetteket, mondják meg, inkább rokonszenvesek, vagy inkább ellenszenvesek számukra a zsidók.

2. ábra. A zsidók érzelmi elutasítása (százalék)

Az ábra leginkább szembeötlő tanulsága, hogy 2009 és 2010 között igen jelentős ugrás tartósnak bizonyult közhangulat-változás következett be: a korábbi 10 százalékos körüli érték azóta jóval 20 százalékos felett van. Jóllehet választási években mindig magasabb az érték egy hajszálnyival, a 2010-es ugrást ezzel nem lehet megmagyarázni. Életszerűnek tűnik a feltételezés, hogy az ugráshoz hozzájárul a Jobbik berobbanása, mainstreammé válása is, mert az legitimebbé tette a zsidókkal szembeni ellenszenvet a közbeszédben. 2010

óta 21-26 százalékos között ingadozik az érzelmi elutasítás, de az utóbbi évben jelentősen emelkedett, „csúcsközel” szinten van.

A második kérdés ehhez nagyon hasonló, csak itt nem két opció közül kellett választani, hanem egy 9-es skálán kellett a válaszadóknak kifejezniük a zsidókkal és más etnikumokkal, illetve kisebbségekkel kapcsolatos érzéseiket. A 3. táblázatban átlagpontszámokat közlünk, a 9-es jelenti a maximális rokonszenvet, az 1-es pedig a teljes ellenszenvet.

3. táblázat. A zsidók és más etnikumok rokonszenvindexe 9 fokú skálán (2006-2017)

	arabok	cigányok	feketék	románok	kínaiak	svábok	zsidók	migránsok
2006	3,87	3,33	4,55	4,70	3,77	5,38	5,02	-
2007	3,66	3,03	4,24	4,00	3,80	5,48	5,00	-
2009	4,37	3,39	4,72	4,11	4,09	5,75	5,24	-
2010	4,04	3,64	4,26	4,23	4,01	4,86	4,47	-
2011	3,93	3,63	4,48	4,44	4,11	5,14	4,61	-
2013	4,06	3,69	4,20	4,26	4,12	4,96	4,53	-
2014	4,09	3,64	4,28	4,45	4,33	5,30	4,73	-
2015	3,32	3,29	3,96	4,41	4,44	5,79	5,09	2,84
2016	3,48	3,5	4,12	4,69	4,48	5,87	5,32	2,75
2017	3,44	3,45	3,93	4,58	4,54	5,72	4,91	2,72
korrelációs együttható* a zsidók iránti rokonszenvvel	0,472**	0,402**	0,529**	0,621**	0,610**	0,543**	-	0,428**

* A korrelációs együttható egy olyan statisztikai mutató, amely két változó közötti kapcsolatot szorosságát fejezi ki. Egyes értéket vesz fel, ha az egyik változót teljes mértékben meghatározza a másik változó, nullás értéket, ha azok teljesen függetlenek egymástól. Tehát például a zsidók és a svábok megítélése közötti 0,543-as korrelációs együttható azt jelenti, hogy igen erős a kapcsolat a két szimpátiaskála között: jórészt ugyanazok a válaszadók tartják rokonszenvesnek (és ellenszenvesnek is) a két etnikumot. A többi kapcsolatot valamivel gyengébb, ám még mindig szignifikáns (95 százalékos szinten, ezt jelzi a két csillag).

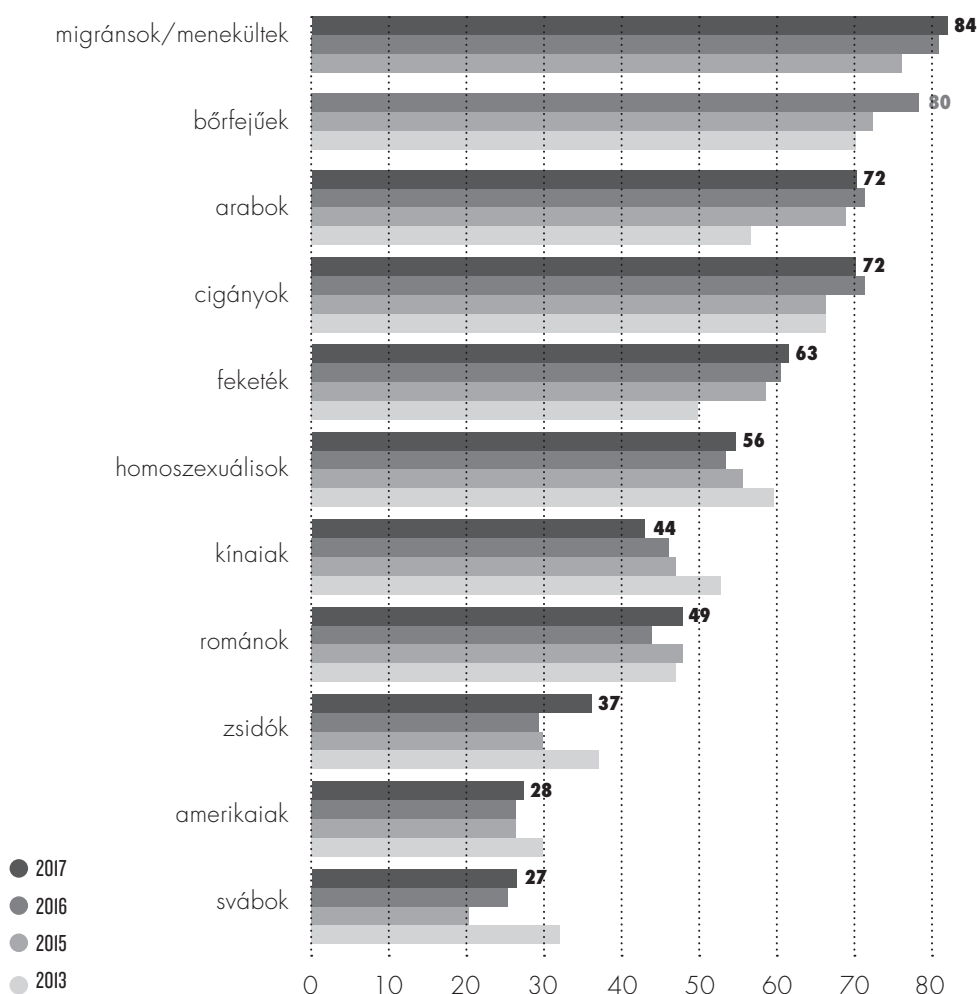
Először is azt látni a táblázatból, hogy melyik etnikum mennyire népszerű: mindig is a cigányok váltották ki a legerősebb elutasítást a társadalomból, 2015-ben azonban megjelent egy náluk is kevésbé elfogadott csoport: a migránsok. A rendkívüli mértékben eluralkodó migránsellenes véleményklímát jelzi az is, hogy azoknak az etnikumoknak – araboknak és feketéknek – a pontszáma is jelentősen csökkent 2014-hez képest, amelyeket a migránsokkal azonosíthat az átlagember: az arabok átlagpontja már a cigányokéhoz hasonló szintre süllyedt. A többi etnikum megítélése kedvezőbb, a zsidók a svábok mögött a második leginkább elfogadott csoportnak számítanak. Ugyanakkor olyan olvasata is van az adatoknak, hogy a társadalomban általában véve erős az idegenellenesség: ötös átlagpont feletti értéket csak kevesen adtak bármelyik etnikumnak.

Ami az időbeli változásokat illeti, ebben a tekintetben is 2009 és 2010 között volt a legmarkánsabb elmozdulás a legtöbb csoport esetében. A zsidóság átlagértéke 2016-ban volt csúcson, 2017-ben visszaesett.

A 3. táblázat utolsó oszlopa is arra világít rá, hogy a zsidósághoz való érzelmi viszony nagy valószínűséggel együtt jár minden más csoport iránti ellenszenvvel vagy szimpátiával: különösen erős a korreláció egyfelől a zsidók, másfelől a románok, svábok, kínaiak és négerek között, de még a többi etnikum esetében is szignifikáns az összefüggés. Ez azt jelenti, hogy nagyrészt ugyanazok a válaszadók tartották ellenszenvesnek a zsidókat, mint a svábokat és a többi etnikumot (lásd a megjegyzést a 3. táblázat alatt). *Az antiszemizmus tehát rendszerint kéz a kézben jár az általános idegenellenességgel.*

A harmadik kérdésben is a zsidóktól – és más etnikai, illetve életmódkisebbségektől való idegenkedést, távolságtartást mértük.

3. ábra. Társadalmi távolság különféle csoportoktól. "Nem járulna hozzá ahhoz, hogy a szomszédságába költözzön egy..." (2013-2017, százalék)

Ismét kikristályosodott, hogy a „másság” széles körben nem elfogadott Magyarországon: még a viszonylag legszimpatikusabbnak ítélt csoportoktól is elzárkózna a társadalom egyharmada-egyötöde, a melegektől viszont már a többség, a migránsoktól pedig nagy többség idegenkedik. A zsidók relatív pozíciója viszont ebben az összevetésben is viszonylag kedvezőnek számít a többi csoporthoz képest. A 3. táblázathoz hasonlóan ebben az esetben is azt láthatjuk, hogy 2016-ig javult, azóta viszont romlott valamelyes a zsidók pontszáma. A két legutóbbi adatsor (3. táblázat és 3. ábra) rámutat arra, hogy a migránsok megjelenése a kérdőívben alighanem erős hatással volt a többi csoport pontszámaira is. A kérdőíves kutatásban a kontextus mindig befolyásolja a válaszokat:

pusztán azért, mert egy élesen elutasított csoport került a kérdőívre – és további ketőt, az arabokat és a négereket is sokan velük azonosították –, a többi etnikum felértékelődött: a kínaiak folyamatosan, a zsidók 2016-ig javították relatív pozíciójukat – valószínűleg azért, mert a válaszadók a migránsokhoz képest is értékelték őket.

Ez a szomszédságra vonatkozó kérdés viszont megerősíti azt a következtetést, hogy az antiszemitizmus gyakran egy tágabb idegellenesség megnyilvánulása: azok a válaszadók, akik nem szívesen laktának a szóban forgó etnikumok, kisebbségek szomszédságában, azok a zsidósággal kapcsolatban is sokkal elutasítóbbak voltak (4. táblázat). A táblázat ezt illusztrálja: azt tehát, hogy mennyire szorosan jár együtt a zsidók és

más csoportok iránti szimpátia vagy antipátia. Tehát például azoknak, akik a svábokat elfogadják szomszédnak, 80 százaléka a zsi-

dókat is (első oszlop), akik pedig elutasítják a svábokat, azok közül a zsidókat is csak 16 százalék fogadja el (második oszlop).

4. táblázat. Azok aránya, akik hozzájárulnának ahhoz, hogy zsidó legyen a szomszédjuk. (2017, százalék)

	azok körében, akik hozzájárulnának ahhoz, hogy a szomszédjuk egy ... legyen	azok körében, akik NEM járulnának hozzá, hogy a szomszédjuk egy ... legyen
néger	90	47
migráns	91	55
arab	95	50
homoszexuális	90	42
román	88	36
cigány	86	54
kínai	85	35
sváb	80	16
amerikai	80	17
bőrfejű (2016-os adat)	82	67

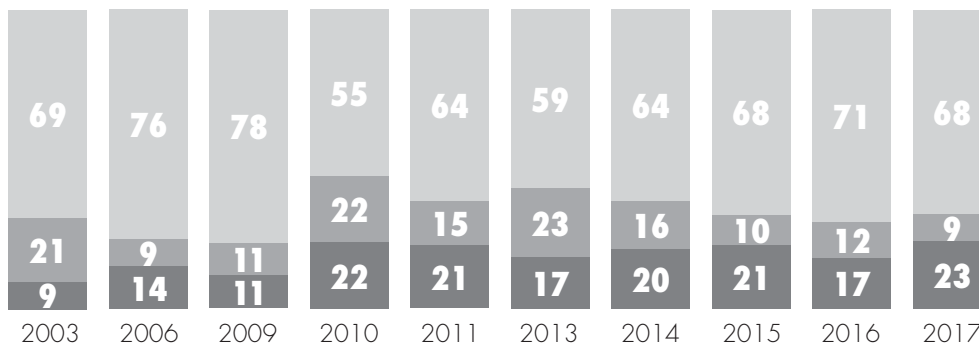
16

Érdekes, hogy az általános xenofóbia mindenkire kiterjed, aki „más”: intuitíve azt gondolhatnánk például, hogy a zsidók és a bőrfejűek elutasítása teljesen különböző emberekre jellemző, ám éppen ellenkezőleg: aki a bőrfejűektől elzárkózik, az a zsidóktól is nagyobb valószínűséggel idegenkedik. A magyar lakosság jelentős része számára tehát a „zsidó” pusztán a *másság* egyik letéteményese, és *ilyen minőségében* érez antipátiát iránta – éppúgy, ahogy mindenki iránt, aki a „másságot” testesíti meg.

Az eddig három adatsorból a kutatási ha-

gyományokat követve a 2. ábra és a 3. táblázat adatait összegezve alkotunk képet arról, hogy mekkora az antiszemita érzületet tápláló aránya a magyar népességben⁶. A 4. ábrán is látható, hogy az affektív antiszemitizmus 2010-ben erősödött meg, azóta valamelyest enyhült, 2013 óta évről évre növekedett a nem antiszemita aránya, majd 2017-ben a folyamat a visszajára fordult. Összességében úgy tűnik, hogy az érzelmi zsidóellenesség minden harmadik, azon belül az erős affektív antiszemitizmus pedig kevesebb, mint minden negyedik válaszadóra jellemző.

4. ábra. Az érzelmi antiszemita arányának alakulása 2003-2017 (százalék) ● erősen antiszemita ● mérsékelt antiszemita ● nem antiszemita

⁶ Azokat a válaszadókat, akik az igen-nem kérdésre adott válaszuk szerint ellenszenvet éreznek a zsidók iránt, és a rokonszenvhőmérőn az 1-5 értékek valamelyikét jelölték be a zsidókkal kapcsolatban, az erősen antiszemita csoportjába soroltuk; az „ellenszenvező” csoport többi tagját és azokat, akik nem éreznek ellenszenvet a zsidókkal szemben, viszont a rokonszenvhőmérőn mégis az 1-3 értékek valamelyikét jelölték be, a mérsékelt antiszemita csoportjába, és végül az összes többi válaszadót a nem antiszemita csoportjába.

Azt is megvizsgáltuk, hogy az érzelmi dimenzió három kérdésére (2. és 3. ábra, 3. táblázat) adott válaszok mennyire konzisztensek: azt tekintettük következetesnek, aki mindhárom kérdésre ugyanabban az irányban válaszolt⁷ (akár zsidóellenes, akár nem). Ennek alapján a válaszadók kétharmadának a gondolkodása bizonyult konzisztensnek, egynegyedé viszont nem: az utóbbiak az egyik kérdésre antiszemita, a másikra viszont nem antiszemita választ adtak (a maradék „nem tudom” választ adott). Ez indokoltá teszi a kérdések összevonását egy dimenzióba, ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a válaszadók jó része idegenül, bizonytalanul fogadta a kérdéseket, nem volt kialakult és megingathatatlan álláspontja, tehát valószínűleg korábban nem is gondolkozott ezeken a témákon.

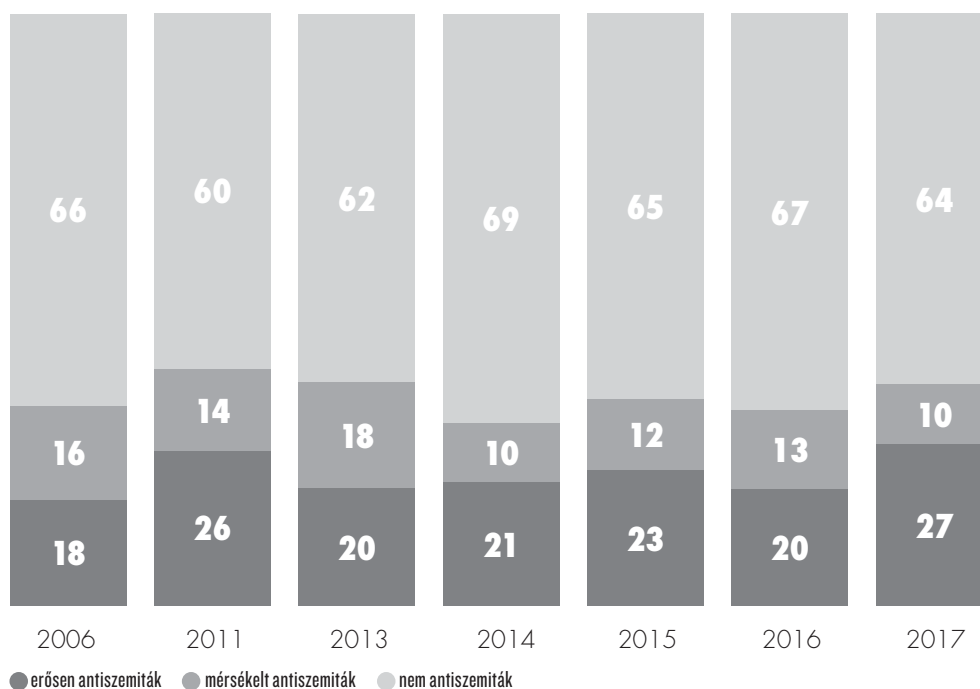
AZ ANTISZEMITÁK ARÁNYA A KÉT DIMENZIÓ ÖSSZEGZÉSE ALAPJÁN

Az antiszemita gondolkodású és az antiszemita érzelmű csoportok – bár nyilvánvalóan nagyban átfedik egymást – nem azonosak,

tagjaik nem feltétlenül ugyanazok. Az elemzés most következő részében összevonjuk a két dimenziót: azokat tekintjük erősen antiszemitáknak, akik mindkét dimenzióban annak minősültek, vagy legalább az egyikben igen, a másikban pedig mérsékeltnek. Mérsékelt antiszemitának azokat tekintjük, akik mindkét dimenzióban a mérsékelttek közé, vagy akik az egyik dimenzióban az erős, a másikban a nem-antiszemita csoportba kerültek.

Ezek alapján is azt láthatjuk, hogy a társadalom bő egyharmadára jellemző valamilyen fokú antiszemitizmus, negyedére pedig az erőteljes zsidóellenes beállítódás. Az időbeli tendencia is hasonló, mint a részkomponensek esetében: 2006-ról 2011-re jelentősen nőtt, onnan 2014-ig lassan némileg csökkent az antiszemitizmus, 2014 és 2016 között nem változott számottevő mértékben, ám a legutóbbi évben érezhetően emelkedett. A 2017-es szint már csak minimálisan maradt el a 2011-es „csúcstól”. A tanulmány hátralévő részében ezt az összevont mutatót fogjuk alkalmazni.

5. ábra. Az antiszemiták aránya a magyar társadalomban, 2006-2017 (százalék)

⁷ Antiszemitának minősült az, akinek inkább ellenszenvese a zsidók (2. ábra), aki nem különböztötte a szomszédságukba (3. ábra), és aki a 9-es skálán 4-es vagy kisebb értékkel jelezte az ellenszenvét (3. táblázat). Ezen kívül következetesnek számított még értelemszerűen ennek az ellenkezője, illetve a 3. táblázat kérdésére a középértéket minden más válasszal összehasonlíthatóan, konzisztensnek tekintettük.

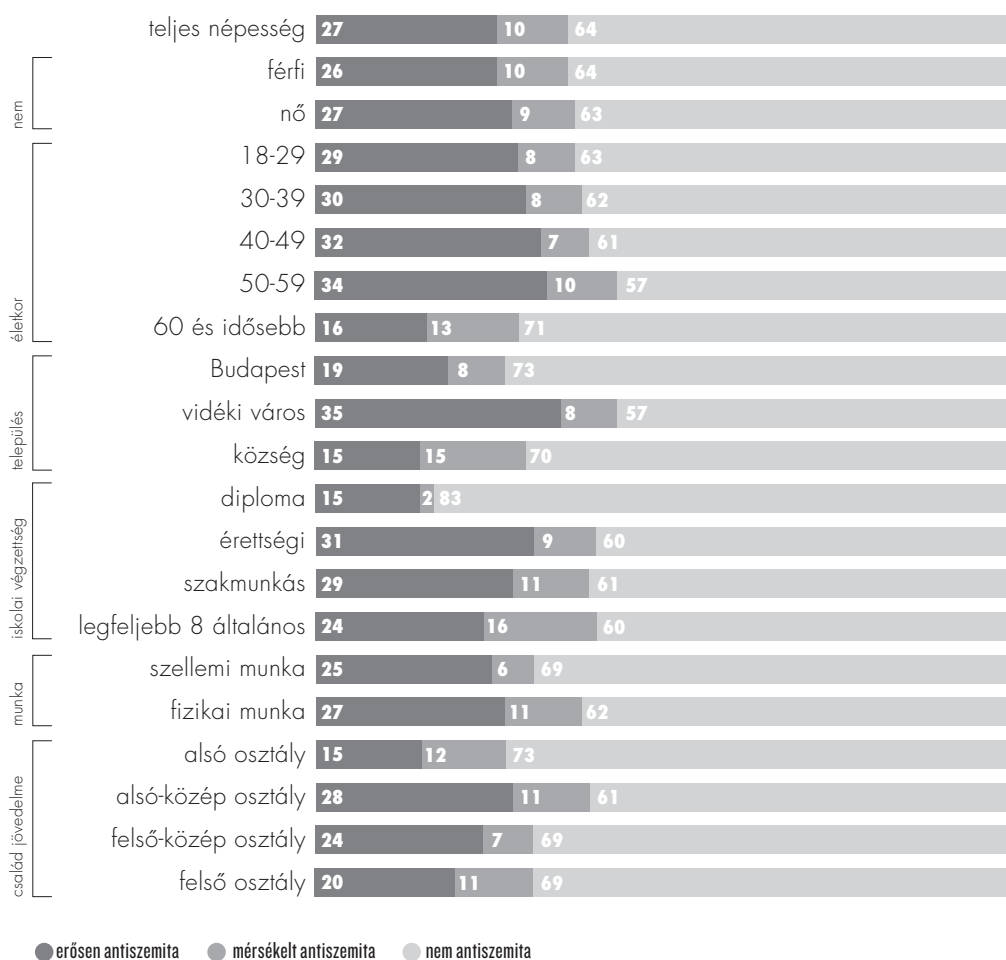
5. KIK AZ ANTISZEMITÁK?

ELŐÍTÉLETESÉG ÉS A DEMOGRÁFIAI, GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI STÁTUSZ

Az antiszemitizmus és a társadalmi háttér közötti összefüggést vizsgálva elsőként azt kell megállapítanunk, hogy a kettő között csak igen gyenge kapcsolat van: a *zsidóellenesség minden társadalmi csoportra hasonló mértékben jellemző, nem találhatók nagy eltérések*. Gyakori, hogy az egyik évben valamelyik csoportnál az átlagot valamivel meghaladó mértékben mutatható ki antiszemitizmus, ám a hosszútávú trendet figyelembe véve már nem lóg ki a többihez képest. A korábbi évek-

ben a férfiak minimálisan fogékonyabbnak bizonyultak az antiszemitizmusra, mint a nők, 2017-ben viszont nem volt különbség. Életkor szerinti bontásban az tapasztalható, hogy a középkorúak (40-59) az átlagnál valamivel nagyobb mértékben bizonyultak zsidóellenesnek, a legidősebbek (60 feletti) pedig jóval kevésbé. A településtípus szerinti eloszlás némileg megváltozott: 2016-ban ez teljesen kiegyenlített volt, 2017-ben viszont a vidéki városok lakóira valamivel jellemzőbb volt a zsidóellenes előítélet. Iskolai végzettség szerint vizsgálva az adatokat sem tapasztaltunk nagy differenciát, egyedül a diplo-

6. ábra. Antiszemitizmus társadalmi csoport-hovatartozás szerint (2017, százalék)

mások között volt érdemben alacsonyabb a zsidóellenes válaszadók aránya (2015-höz képest is hajszálnyival markánsabb lett ez a különbség). Azt túlzás lenne állítani, hogy az antiszemitizmus a sikertelen, egzisztenciális fenyegetettség alatt élő, a társadalom periferiájára szorult emberekre korlátozódik: a fizikai és szellemi dolgozók között például szinte ugyanolyan gyakori az antiszemitizmus, és a legelső jövedelmi csoportra jellemző az a legkevésbé.

ANTISZEMITIZMUS ÉS VALLÁSOSSÁG

A kérdéssorban több kérdés is vonatkozott a vallásra, illetve vallásosságra: megviz-

gáltuk, hogy a vallásosság, a templomba járás gyakorisága és a valamelyik felekezethez tartozás összefüggésben áll-e a zsidóellenes előítéletességgel. Ebben a dimenzióban még annyi különbséget sem tapasztaltunk, mint a demográfiai tulajdonságok mentén: az antiszemitizmus erőssége nem azon múlik, hogy valaki milyen vallású és mennyire vallásos. Talán egyedül a nem vallásosak között található egy kicsivel kevesebb antiszemita válaszadót, a reformátusok között pedig valamivel többet - ám a többi csoport értékei között már minimálisak a különbségek. Még a vallási eredetű antiszemitizmus antijudaizmus sincs szignifikáns összefüggésben a vallásossággal.

7. ábra. Antiszemitizmus vallásosság szerint (2017, százalék)

ANTISZEMITIZMUS ÉS TÁRSADALMI ATTITÜDÖK

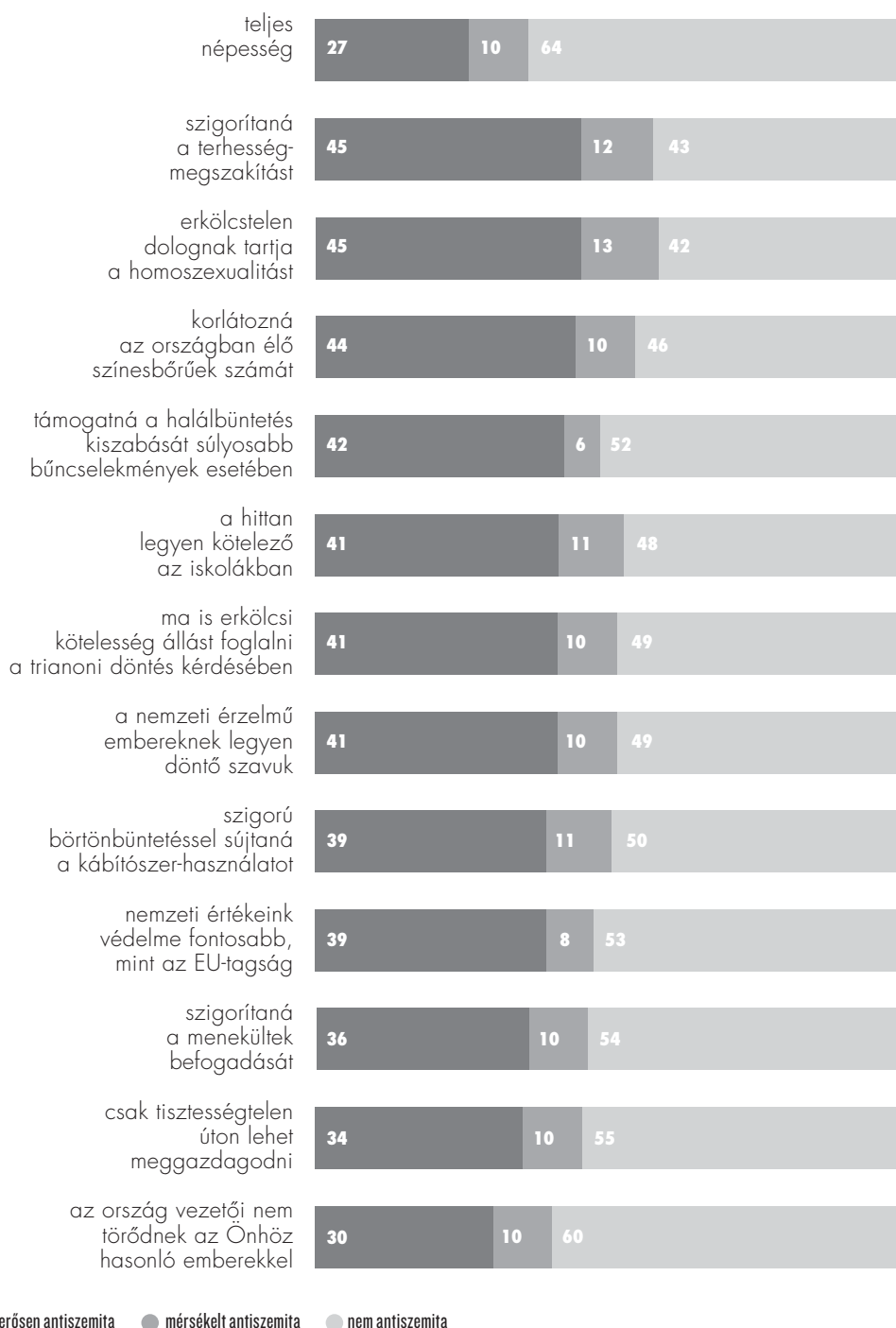
A társadalmi csoport-hovatartozás mellett a politikai nézetek, attitűdök szerepét is szemügyre vettük: a kérdőíves válaszok alapján elsőként azt vizsgáltuk, hogy különféle társadalompolitikai kérdésekkel való egyetértés növeli-e a zsidóellenesség kialakulásának valószínűségét. Az eredmények megerősítették azt a korábbi kutatási tapasztalatot, hogy az antiszemita előítélet szoros összefüggésben áll a zsidósághoz közvetlenül nem kapcsolódó világnézeti attitűdökkel, mint a másság elutasítása, az idegenellenesség (xenofóbia), a konzerva-

tív-rendpárti világszemlélet, bizonyos erkölcsi és társadalmi normákba, szabályokba vetett bizalom. Leginkább a homoszexualitás és a terhesség-megszakítás elítélése, illetve az EU-tagság elutasítása és a színesbőrűek számának korlátozása bizonyult meghatározónak, de a rendpártisággal is érdemi az összefüggés: a halálbüntetés-pártiak és azok, akik a kábítószereseket börtönbüntetéssel sújtják, másoknál jóval fogékonyabbak a zsidóellenességre. Szintén növeli az antiszemita előítéletek valószínűségét a nacionalista beállítottság. Ugyanakkor a pesszimista társadalomképet tükröző állítások („ebben az országban csak tisztességtelen úton lehet meggazdagodni” és „az ország vezetői nem

igazán törődnek az Önhöz hasonló emberek sorsával”) már csak nagyon kis mértékben függenek össze az antiszemitizmussal. Ez utóbbi némileg meglepő, hiszen sok kutatás szerint a cserbenhagyottság érzése a zsi-

dóellenesség melegágya lehet. *Az változatlanul igaz, hogy a társadalompolitikai attitűdök a demográfiai tulajdonságoknál lényegesen jobban vetítik előre a válaszadók valószínű antiszemitizmusát.*

8. ábra. Antiszemitizmus és társadalompolitikai attitűdök (2017, százalék)

ANTISZEMITIZMUS ÉS POLITIKAI PREFERENCIÁK

A most következő részben azt fogjuk megvizsgálni, hogy a politikai önbesorolás, a választási részvételi hajlandóság és a pártválasztás összefüggésben van-e az antiszemitizmussal. Válaszadóinknak először három kérdés alapján kellett magukat egy hétfokú skálán elhelyezniük: bal-jobb, konzervatív-liberális és mérsékelt-radikális dimenziókban.

Az antiszemiták a teljes népességhez viszonyítva átlagosan közelebb esnek a jobboldali és a radikális pólushoz, a konzervatívhoz viszont csak minimálisan, ugyanakkor az átlagpontok alapján az is teljesen egyér-

telműen kirajzolódik, hogy baloldaliak, liberálisok és mérsékelték között is jócskán akad antiszemita kijelentésekkel egyetértő válaszadó. A 4-es középértéktől leginkább a jobboldali pólus felé térnek el a zsidóellenes interjúalanyok, ám a baloldali-liberális pártok növekvő népszerűtlenségével összefüggésben az elmúlt években valamelyest az egész társadalom jobbratolódott. A konzervatív-liberális tengelyen nincsenek jelentős különbségek, egyedül az erősen antiszemiták bizonyultak az átlagnál kicsit konzervatívabbnak. Az viszont figyelemre méltó, hogy az erősen antiszemiták átlagosan szinte pontosan középre helyezik el magukat a mérsékelt-radikális skálán.

5. táblázat Politikai önbesorolás és antiszemitizmus, 2017 (átlagok 1-7-ig terjedő skálán)

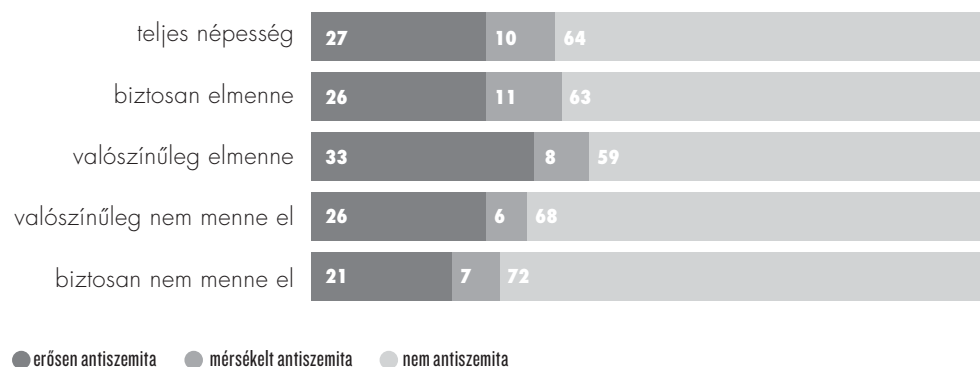
	erősen antiszemita	mérsékelt antiszemita	nem antiszemita	teljes népesség 2017	teljes népesség 2016
baloldali (1) – jobboldali (7)	5,21	4,81	4,6	4,79	4,50
konzervatív (1) – liberális (7)	3,25	3,72	3,74	3,61	3,54
mérsékelt (1) – radikális (7)	4,03	3,58	3,33	3,54	3,38

21

A politikai érdeklődés és az azzal nagyon szorosan összefüggő részvételi hajlandóság gyenge kapcsolatban áll az antiszemitizmussal: az aktivitás növekedésével enyhén nő a zsidóellenes válasz valószínűsége (9. ábra).

Azt a kijelentést azért megkockáztathatjuk, hogy az antiszemita választók némileg hangosabbak lehetnek, más szóval hajlamosabbak a nyilvános állásfoglalásra, ily módon a közvélemény az ő arányukat túlbecsülheti.

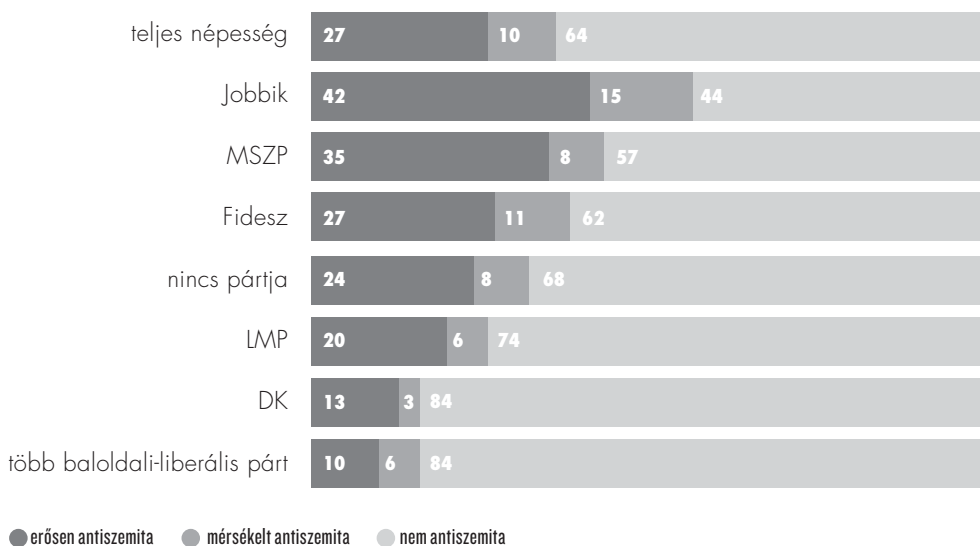
9. ábra. Antiszemitizmus és választási részvételi hajlandóság (2017, százalék)

A pártpreferencia a legtöbb eddig bemutatott tényezőnél szorosabb statisztikai kapcsolatban van a zsidóellenességgel (10. ábra). A Jobbik szavazóinak 42 százaléka az erősen zsidóellenes, további 15 százaléka pedig a mérsékelten antiszemita csoportba került. Ugyanakkor a Jobbik szavazótáborában 2014-ben még abszolút többségben voltak az erősen antiszemita szavazók, az arányuk tehát némileg visszaszorult 2015-re, ám 2016-ban és 2017-ben nem volt érzékelhető további csökkenés. Ebben a tekintetben tehát csak igen korlátozottan lehet felfedezni a Jobbik néppárti, mérséklődési stratégiájának hatását. Az előző évekhez képest új, némileg meglepő jelenség, hogy a szocialista párt hívei között az átlaghoz képest valamivel több zsidóellenes válaszadó volt. Ebben az esetben ugyanakkor a

kis elemszám miatt már jelentősebb a statisztikai bizonytalanság, az összefüggés validitásától akkor bizonyosodhatnánk meg, ha a tendencia több éven át fennmaradna. Annyi az előző években is látszott, hogy az MSZP szavazói „középen” (tehát az átlagos szinten) helyezkednek el, hasonlóan a migrációs kérdésben elfoglalt álláspontjukhoz⁸. A kormánypárti közönség zsidókhöz való viszonya átlagosnak számít, az LMP, a DK és a baloldali-liberális kispártok hívei között viszont az átlagosnál jóval ritkább az antiszemitizmus. Azt a tévhitet mindenesetre ezek az adatok is cáfolják, hogy az antiszemitizmus kizárólag valamelyik párt, vagy politikai oldal jellemzője lenne: a szocialista és fideszes válaszadók negytedede is az antiszemita csoportba került, míg a jobbikosok hasonló aránya nem.

10. ábra. Antiszemitizmus pártpreferencia szerinti bontásban (2017, százalékos arányok)

⁸ <http://median.hu/object.c38fa2c9-5bc2-40c9-ae38-bab515a5ff72.ivy>

6. A HOLOKAUSZT ÉS A MÚLT EMLÉKEZETE

Mind a hazai zsidóellenességben, mind a hazai zsidóság sérelmei között előkelő helyen szerepel a második világháborús vézorkorszak emlékezete: sok konfliktus ered az eltérő értelmezésből. A kérdőív ezért ismét lehetővé téve az időbeli összehasonlítást egy olyan kérdéssorozatot is tartalmazott, amellyel a magyar lakosságnak a holokausztról, a második világháborús zsidóüldözésekért való felelősségről és a történelmi múlttal való szembenézés szükségességéről vallott nézeteit vizsgáltuk.

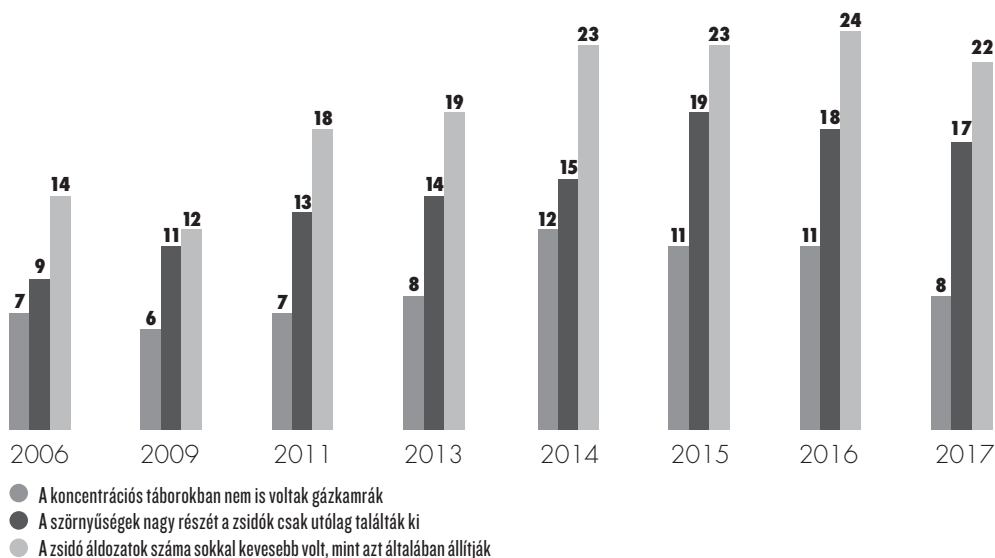
6. táblázat. Vélemények a holokausztról és a múlttal való szembenézésről, 2009-2017 (százalék, dőlt betűvel a zsidósággal szemben pozitív állítások)

	inkább egyetért							
	2006	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017
1. A háború alatt a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók	56	66	65	65	60	64	70	-
2. A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák	7	6	7	8	12	11	11	8
3. A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják	14	12	18	19	23	23	24	22
4. Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő	45	54	46	50	42	46	52	42
5. A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.	9	11	13	14	15	19	18	17
6. Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről	48	40	58	53	54	50	52	55

Igencsak megoszlanak a vélemények arról, hogy mennyit kellene beszélni és tanítani a zsidóüldözésekről: a „többet” (4. állítás) és a „kevesebbet” (6. állítás) is nagyjából a társadalom fele-fele támogatta 2016-ig, az előbbivel egyetértők aránya 2017-re 42 százalékra csökkent. Noha a választóközönség nagy többsége elhatárolódik a holokauszt tagadását vagy relativizálását kifejező gondolatától, a válaszadók nem elhanyagolható része fogékony rá: a teljes tagadásra 8 (2. állítás), a részlegesre és a relativizálásra 17-22 százalék (3. és 5. állítás). Ráadásul ez a hányad egyre nagyobb lett az utóbbi években (11. ábra). Ahogy a kognitív antiszemitizmus tárgyalásánál is megjegyez-

tük, lehetségesnek tartjuk, hogy szintiszta holokauszttagadás helyett vagy mellett az adatok mögött meghúzódik egy általános paranoia, összeesküvés-elméletek iránti növekvő fogékonyosság („igazság utáni politika”). Ami az időbeli változásokat illeti, ebben az esetben is 2011 jelenti a negatív trendfordulót, a holokauszttagadó- és relativizáló állítások esetében pedig 2014 is. Az utóbbi három évben nem volt észlelhető markáns változás, sőt, 2017-ben mindhárom holokausztrelativizáló állítás támogatottsága csökkent – még ha minimálisan is –, ami mindenképp némi vigaszt jelenthet egy olyan évben, amikor a kognitív antiszemitizmus szingifikánsan nőtt.

11. ábra. Holokauszttagadó és -relativizáló állításokkal egyetértők aránya, 2006-2017 (százalék)

Némileg meglepő képet kapunk, ha a holokauszttal kapcsolatos válaszok mintázatát az antiszemitizmus mértéke szerinti kategóriákkal összefüggésben vesszük szemügyre (7. táblázat). Azt várhatnánk, hogy a zsidóság szempontjából pozitív állításokat egyöntetűen támogatják a nem antiszemiták, míg a negatívak mögé az erősen antiszemiták sorakoznak fel egy emberként. Az adatok azonban mindkét hipotézist legalábbis árnyalják. Természetesen az antiszemita, különösen az erősen zsidóellenes csoport jóval kevésbé bizonyult empatikusnak a zsidóság iránt, mint a nem antiszemiták. Ugyanakkor a holokauszttagadó és -relativizáló állítások a nem antiszemitának minősített válaszadók

tizedének a véleményével is találkozunk - de talán ennél is meglepőbb, hogy az erősen zsidóellenes kategóriába sorolt interjúalanyok több mint egyötöde (és a mérsékelt négytizede szerint is) többet kellene beszélni és tanítani a zsidóüldözésekről. Ez alighanem azzal magyarázható, hogy valószínűleg sokan nem alakítottak ki világos viszonyt a kérdésekben megbúvó dilemmákhoz, sőt, néhányan talán nem is igazán értették azokat. Mindenesetre annyi tanulság egyértelműnek látszik, hogy a múlttal való szembenézés dilemmáinak megítélése csak részben függ össze az antiszemitizmussal. Ahogyan azt a 2013-as jelentésben Kovács András megfogalmazta, „nem helyes közvetlen ösz-

szefüggést feltételezni zsidóellenesség és a az utóbbinak, és az utóbbi nem feltétlenül múlttal való szembenézéstől való vonakodás között: az előbbi nem feltétlenül oka a zsidóellenesség legitimálására való törekvésből fakad”.

7. táblázat. Vélemények a holokausztról és az antiszemitizmus, 2017 (egyetértők százalékos aránya)

	erősen antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	nem antiszemiták
1. A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák	24	12	4
2. A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják	58	32	10
3. Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő	21	39	48
4. A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.	49	19	9
5. Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről	77	60	44

7. IZRAEL ÉS AZ ANTISZEMITIZMUS

Magától értetődő módon az Izraellel kapcsolatos érzelmeknek, véleményeknek is jelentős szerepe van a zsidóság megítélésében. Noha Izrael politikájának a bírálatából nem feltétlenül következik a hazai zsidósággal szembeni ellenszenv (és viszont), ugyanakkor mégis mindenki számára ismerős jelenség, amikor a zsidóellenes előítéletek a zsidó állam kritikájának köntösében jelennek meg. A magyar közbeszédbe már jóval a Jobbik megjelenése előtt bekerült toposzok indokolttá tették, hogy a kérdőívben néhány kérdés erejéig kitérjünk a témára, és azt is, hogy külön feltüntessük a párt híveinek válaszát (8. és 9. táblázat). Az Izraelhez viszo-

nyulást úgy lehet a legjobban felmérni, ha úgynevezett nyitott, tehát előre megadott válaszlehetőségek nélküli kérdéssel teszteljük, hogy a válaszadók maguktól mire asszociálnak Izrael nevének hallatán. Így nem egy meglévő véleményre csatlakoznak rá, hanem azt említik, ami saját maguktól eszükbe jut, tehát amit valószínűleg maguktól is fontosnak éreznek. Ahány válaszadó, annyiféle válasz született, a 8. táblázatban kategóriákba rendezve mutatjuk be ezeket: az egy kaptafára menő válaszokat egy csoportba rendeztük. A válaszadók 32 százaléka semmit nem említett, a táblázat csak a válaszhiány nélküli adatokat tartalmazza.

8. táblázat. „Mi jut eszébe, ha azt hallja: Izrael?” (2017-es adatok, nyitott kérdés, említések százalékos aránya)

Említések jellege, csoportosítása, és a kategórián belüli leggyakoribb említések	nem antiszemiták	mérsékelten antiszemiták	erősen antiszemiták	Jobbik szavazói	teljes minta 2017	teljes minta 2016
Leíró, semleges: zsidók országa, ország, állam, vallás, Közel-Kelet, arabok, nyelv	65	53	62	59	63	57
Negatív, de nem derül ki, hogy az arabokat vagy a zsidókat hibáztatja: háború, terrorizmus, robbantások, félelem, feszültség	28	24	25	35	27	31
Nevezetességek, inkább pozitív: Jézus, Jeruzsálem, Siratófal, Názáret, Biblia, zsinagóga, szép ország	3	0	4	0	3	5
Izraelre negatív: fanatikus, agresszív, gyilkos, gonosz, jogtalan, undor, zsarnok	1	17	8	5	4	6
Pénz, gazdagság, hatalom, befolyás	2	6	1	1	2	1
Második világháború, holokauszt	1	0	0	0	1	0
Összesen	100	100	100	100	100	100

Az említések többsége, 63 százaléka semleges, leíró jellegű volt, ezekből semmilyen érzelmi viszonyulásra nem lehet következtetni („zsidók országa”, „állam”, „vallás” és hasonló válaszok). 27 százalék a közel-keleti háborúra, terrorizmusra és merényletekre gondolt, ám ezekből az asszociációkból nem derült ki, hogy a zsidókat vagy az arabokat hibáztatják-e a kialakult helyzetért. 3 százaléknál válaszadó valamilyen nevezetességet említett, ez értelemszerűen inkább pozitív, mintsem negatív számít. Mindössze 4 százaléknál olyan interjúalany volt, aki Izraelre nézve kifejezetten elítélő megjegyzéssel válaszolt, (igaz, az utolsó előtti kategória - „pénz”, „gazdagság”, „befolyás” - 2 százaléknál válaszadójából is talán inkább az irigység, mintsem az elismerés beszélt). Ha az antiszemitizmus szerinti összefüggést vizsgáljuk, akkor meglepően kis különbségeket látunk, csupán a kifejezetten elítélő-megvető említések gyakoribbak szisztematikusan az antiszemita válaszadók között, de nekik is csak mintegy hatoduk-

ra-hetedükre jellemző ez a hozzáállás. Figyelemre méltó eredménynek tekinthető, hogy a jobbikos válaszadók említéseinek a megszólása nem különbözik érdemben a teljes népességétől. *Ez arra enged következtetni, hogy a módszerünk alapján antiszemitának minősített válaszadók jó részének magától nem feltétlenül negatívum az első gondolata Izrael – és, ahogy később látni fogjuk, a zsidóság – kapcsán, ám ha eszükbe juttatunk antiszemita vagy Izrael-ellenes szempontokat, akkor másoknál hajlamosabbak egyetérteni. Az antiszemitizmus és az Izrael-ellenesség tehát sokszor inkább fogékonyságot, mint szilárd lelkiállapotot jelent.*

Ami az időbeli változást (két utolsó oszlop) illeti, az Izraelre nézve negatív válaszok még ritkábbak lettek, mint 2016-ban voltak: ez ismét egy olyan pozitívum, ami árnyalja a kognitív és az affektív antiszemitizmus erősödése miatt borús képet.

A felvázolt asszociációs térképet egészítik ki az Izraellel kapcsolatos gyakran előforduló toposzokra adott válaszadói reakciók, egyetértések vagy elutasítások.

9. táblázat. Vélemények Izraelről és az antiszemitizmus, 2017

(Az egyetértők aránya, százalék; 5 – teljes mértékben egyetért, 1 – egyáltalán nem ért egyet; egyetért = 5 és 4 összevonva)

	nem antiszemiták	mérsékeltlen antiszemiták	erősen antiszemiták	Jobbik-szavazók	teljes népesség 2017	teljes népesség 2016
1. Az itt élő zsidók lojálisabbak Izraelhez, mint ehhez az országhoz	23	62	79	47	42	31
2. A magyarországi zsidók egy magyar-izraeli meccsen inkább Izraelnek szurkolnak, mint Magyarországnak	23	55	76	52	41	30
3. Izrael jogos önvédelmi harcot folytat az őt ért támadások ellen	25	39	43	25	32	33
4. Izrael politikai rendszere demokratikusabb, mint az őt támadó arab országoké	31	52	52	35	39	29
5. Az egyre durvább iszlám terrormerényleteket látva sokkal megértőbb vagyok Izrael iránt, mint korábban	33	34	40	26	34	33
6. Izrael agresszor, népiártást hajít végre a palesztinok ellen	21	57	67	51	37	29
7. A zsidók Nyugat-Európa egyes országaiban nagyobb fenyegettségnek vannak kitéve, mint Magyarországon	38	49	69	51	45	-

Az első két kérdés gyakorlatilag ugyanazt jelenti, csak máshogy megfogalmazva mégis, minden ötödik válaszadó ellentétesen válaszolt rájuk, minden negyedik pedig legalább az egyik kérdésre „nem tudom”-mal felelt. Mindössze a válaszadók 38 százaléka válaszolt teljesen következetesen⁹. Ez is jelzi, hogy a megkérdezettek jó része járatlannak, bizonytalannak tűnt ebben a kérdéskörben, sokaknak nincs kiforrott álláspontja (az Izraellel kapcsolatos többi állításra is 15-20 százalék volt a „nem tudom” válaszok aránya).

Össességében a népesség mindegyik állítással szemben inkább elutasító. A 4-es és 5-ös kijelentéssel való egyetértés szinte teljesen független a zsidósággal kapcsolatos általános beállítottságtól, valószínűleg sok válaszadó értetlenül állt a felvetések előtt. A Jobbik támogatói valamivel kritikusabban voltak Izraellel szemben, ám akkora különbségeket az ő esetükben sem tapasztalhattunk, mint amekkorát a párt álláspontja alapján várhattunk volna¹⁰. A többi kérdés esetében már számottevő összefüggés volt az antiszemita predispozíció és a válaszok megoszlása között, ám mégsem olyan je-

lentős mértékben, mint hazai vonatkozású, egyszerűbb kérdéseknél.

Kifejezetten ellentmond az intuitív várakozásoknak, hogy még a más kérdések alapján antiszemitának bizonyuló válaszadók is ugyanolyan (és nem jelentéktelen) arányban álltak ki a zsidó állam mellett (3., 4., 5. állítások) – ám ha figyelembe vesszük, hogy pontosan ezek a válaszadók voltak a leginkább elutasítók a migránsokkal és az arabokkal szemben, akkor talán már jobban értelmezhető az összefüggés. Ismét kézenfekvő a következtetés, hogy *a zsidóság és Izrael megítélése csak a migráns-kontextusban lehet pozitív az antiszemiták számára, ez azonban a migránsokkal azonosított arabok-muszlimok iránti ellenszenvére vezethető vissza, hiszen ez olyan válaszadókra is jellemző, akik egyébként ellenszenvet mutatnak a zsidókkal.*

Az időbeli változásokat tekintve a legnagyobb elmozdulás az első két állításnál érhető tetten: többet lettek szkeptikusak a zsidók lojalitásával kapcsolatban. A fejekben lévő zavart mutathatja az is, hogy az Izrael szempontjából pozitív 4. állítással való egyetértés éppúgy gyakoribbá vált, mint a negatív 6.

8. ASSZOCIÁCIÓK A ZSIDÓKRÓL

Szintén nyitott kérdéssel teszteltük, hogy az embereknek mi jut eszébe a „zsidó” szóról. Az előzőekhez hasonlóan kategóriákba rendeztük a hasonló, egylényegű említéseket, és nem tüntettük fel a mintegy négytizednyi válaszhiányt.

10. táblázat „Mire gondolsz, ha ezt a szót hallja, hogy zsidó?”
(2017. nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, a válaszolók százalékában)

	nem antiszemita	mérsékelt antiszemita	erősen antiszemita	Jobbik szavazói	teljes népesség 2017	teljes népesség 2016
Semleges említés: vallás, népcsoport, szokások, kultúra, Biblia, nyelv	29	21	22	12	27	26
Pénz, hatalom, gazdagság, kereskedelem, USA, befolyás	14	27	24	23	18	22
Üldöztetés, holokauszt, Auschwitz, második világháborús szenvedés	20	13	9	8	16	28
Negatív tulajdonságok: hatalomvágy, pénzéhség, kizsákmányolás, fukarság, lustaság, gyűlölet	5	22	33	21	14	9
Pozitív: okosak, toleránsak, dolgozók, emberségesek	13	6	3	13	10	6
Ugyanolyanok, mint mások. Engem nem érdekel, hogy ki a zsidó, ki nem	10	6	4	14	8	4
Palesztin-zsidó konfliktus	6	2	1	5	4	3
Külső jegyek (pajesz, orr, stb.)	0	2	2	2	1	2
Rokon, szomszéd, ismerős	1	0	0	0	1	0
Ételek (kóser stb.)	1	1	0	0	0	0
Soros György	1	0	2	2	1	0
	100	100	100	100	100	100

A táblázat a 2017-ben leggyakrabban említett tulajdonságokkal kezdi az áttekintést, így kerültek első helyre a semleges, leíró asszociációk: ezek alapján nem lehet megmondani, hogy a válaszadóból milyen érzelmet váltott

ki a „zsidó” szó említése. Az üldöztetés kategóriája is semlegesnek tekinthető, a két kategória együtt majdnem a válaszok felét teszi ki. A „pénz”, „hatalom”, „befolyás” gondolatok már határesetet képeznek: ezek lehetnek

semlegesek, sőt, akár elismerő megjegyzések is, ám a 18 százaléknyi csoport többségéről életszerűbb negatív attitűdöt feltételezni: az antiszemitizmusnak a féltékenység és irigység az egyik elsődleges motivációja.

A következő kategória viszont már egészen biztosan negatív asszociációt tartalmaz, ebben kifejezetten sértő, lealacsonyító tulajdonságok szerepelnek. Ezekből több volt 2017-ben, mint egy évvel korábban, ugyanakkor a kifejezetten pozitív említések is megszorodtak. Szintén pozitívnak lehet felfogni az „ugyanolyanok, mint mások” típusú említést, és az is jó jel lehet, ha valakinek a gasztronómia jutott eszébe a zsidóságról. Néhány válaszadó külső jegyeket sorolt, vagy például a palesztin-zsidó konfliktust hozta szóba, de azt is konkrét állásfoglalás nélkül. Összességében egyensúly van a pozitív és negatív ízű válaszok között, 2016-hoz képest nem változott érdemben az arányuk. Kutatásunk történetében először jelentek meg olyan válaszadók, akiknek a zsidóságról maguktól is Soros György jutott eszébe, igaz az érvényes választ adók mindössze 1 százalékaról van szó. (A táblázatokban nem tudjuk feltüntetni, ám az antiszemita besorolás kérdésében érvénytelenül válaszolóknak között két százalék asszociált Sorosra).

Az Izraelhez kötődő képzetársításokhoz hasonlóan ebben a vonatkozásban is csak gyenge a kapcsolat az antiszemitizmus, a pártválasztás, és az asszociáció jellege, iránya között. A jobbkiosok 12, az erősen antiszemiták 3 százaléka a teljes népesség 10 százaléka is valamilyen pozitív gondolatot osztott meg. Sokan semleges szóra asszociáltak, az „enyhén negatív” pénz-gazdaság-befolyás kategóriába is hasonló arányban kerültek erősen antiszemiták, mint mások (sőt, a Jobbik-szavazók kisebb arányban). Egyedül a kifejezetten negatív említések csoportjában fedezhető fel az antiszemitizmus szerinti mintázat: ám még ide is az erősen antiszemitáknak „csak” 25, a jobboldali radikális párt híveinek „mindössze” 23 százaléka került. Ismét úgy tűnik, hogy kevesebben vannak azok, akik maguktól is kimondottan negatív asszociációt társítanak a zsidósághoz, mint akik erősen antiszemitának bizonyultak az előre megírt állításokkal való egyetértések alapján. Ugyanakkor az is tény, hogy a nem antiszemitának címkézett

válaszadói csoportban is akadtak negatív, vagy „félleg negatív” („pénz” stb.) említések, és ez utóbbi kategóriával együtt már majdnem minden harmadik válaszadó esik a negatív mezőbe. Összességében tehát ebben az esetben is *érzékelhető a különbség az antiszemitizmusra való „rácsatlakozási” hajlam, és a spontán meglévő zsidóellenesség között.*

Azt is megkérdeztük, hogy a válaszadó szerint milyen jellegzetes zsidó tulajdonságok vannak, ám mivel itt csak 29 százalékuk adott értékelhető választ, ezért erre nem térünk ki részletesen, itt ugyanis az elemszámok már túl kicsik ahhoz, hogy megalapozott következtetéseket lehessen levonni belőlük.

Igen alacsony volt viszont a válaszmeztagadás akkor, amikor Soros Györgyről kérdeztük a válaszadókat: a nyitott kérdésre csak 16 százalék nem felelt, a többieknek nagyon is volt véleményük. Az utóbbi években élénk vita bontakozott ki arról, hogy a Soros-ellenes kampány antiszemita-e. Egyfelől arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadóknak maguktól mi jut eszükbe Sorosról, és ezek az említések mennyire köthetők a zsidósághoz, másfelől azt is vizsgáltuk, hogy a vélemények iránya és a válaszadó antiszemita predispozíciója között van-e összefüggés.

A kormányzati kampány rendkívüli hatékonyságát mutatja, hogy a válaszadók 62 százaléka kifejezetten negatív asszociációt osztott meg Sorosról (első négy említés összevonva). További 18 százalék is a vagyonára és a befolyására gondolt, ám nem társított ehhez negatív jelzőket. Mindössze 11 százalék említett bármilyen pozitívumot, és csak két százalék jelezte, hogy túlzásnak tartja a Soros-ellenes kampányt. Szintén kormányzati siker, hogy a megkérdezettek 30 százalékanak a migránsok és a bevándorlók voltak az első gondolatai.

A teljes népesség 2 százaléka asszociált Soros Györgyről a zsidóságra, az antiszemita válaszadók között 4-6 százalék volt ez az arány. Ugyanakkor az asszociációs térképen ennél jóval szélesebb kör számára van átfedés Soros és a zsidóság között: a „Soros” és a „zsidó” szóról is minden harmadik-ötödik válaszadónak a pénz, hatalom, befolyás, meggazdagodás jut eszébe, többségének inkább negatív kontextusban. A megkérdezettek 10 százalékát tette ki azok aránya, akiknek nemcsak az egyik, hanem egyidejűleg mindkét kérdésről ugyanez a gondolatkör jutott eszébe.

II. táblázat „Mire gondol elsősre, ha ezt a szót hallja, hogy Soros György?”
(2017, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, a válaszolók százalékában)

	nem antiszemita	mérsékelt antiszemita	erősen antiszemita	Jobbik szavazói	akiknek negatív asszociációjuk van a zsidó szóról	teljes népesség 2017
1. migránsok, menekültek, betelepítés	30	33	30	29	38	30
2. aljas, hazaáruló, általános szidalom	15	23	25	20	24	18
3. hatalom(éhes)	8	1	13	8	10	9
4. tisztázatlan vagyon, jogtalan meggazdagodás, csaló, spekuláns	5	4	4	1	6	5
5. gazdag, vagyon, befolyásos, üzletember, de konkrét értékítélet nélkül	19	19	14	16	13	18
6. a csapból is Soros folyik, unom már (Sorosról való értékítélet nélkül)	2	1	1	0	0	2
7. dicséret, bármi pozitív (méltatlan, hazug támogatások, nagylelkű mecénás)	15	8	2	15	1	11
8. zsidó (bármi, amiben ez a szó benne van)	1	3	4	6	4	2
9. egyéb	5	8	7	5	4	5
	100	100	100	100	100	100

Az összefüggés jelentőségére utal, hogy több válaszkategória esetében szignifikáns korreláció van a Sorosról alkotott vélemény és az antiszemita beállítottság között (akár zárt, akár nyitott kérdésem alapul az). Míg a nem antiszemita 15, addig az erősen antiszemita 2, a maguktól is zsidóellenes asszociációt említőeknek pedig csak 1 százaléka idézett fel pozitív gondolatot (némi meglepő lehet, hogy a jobbikosok között is 15 százalék mondott pozitívumot). Ha összevonjuk az első négy kategóriát, az is kirajzolódik, hogy negatív képzettségűeket is számottevően nagyobb arányban említettek a más kérdések alapján antiszemita bizonyuló válaszadók, mint a nem antiszemita (72 százalék szemben az 58 százalékkal).

Összességében tehát közvetve jelentős kap-

csolat képződött a választóközönség szemében Soros és a zsidóság között, ez a kapcsolat pedig döntően negatív kontextusban ölt testet. Először jelentek meg olyan válaszadók is a felmérésben (még ha számuk alacsony is), akiknek közvetlenül is Soros jut eszükbe a zsidókról, és a zsidók Sorosról.

Végül, a kérdőívben arra is rákérdeztünk, hogy „vannak-e zsidó ismerősei?”, amire a válaszadók 24 százaléka felelt igennel. Noha nem ábrázoltuk külön, hangsúlyoznánk, hogy a zsidó ismerős meglehetősen szignifikánsan csökkenti az antiszemitizmust és az Izrael-ellenesség mindennemű megnyilvánulásának valószínűségét: akinek vannak ismerősei, azoknak 84 százaléka került a nem antiszemita kategóriába, akiknek nincsenek, azoknak csak 58 százaléka.

---

9. A PÁRTOK ANTISZEMITIZMUSÁNAK PERCEPCIÓJA

Ebben a rövid fejezetben már nem a válaszadók zsidósághoz való viszonyára, hanem arra voltunk kíváncsiak, hogy mit gondolnak, milyen mértékben jellemző az antiszemitizmus a parlamenti frakcióval rendelkező pártokra.

13. táblázat. Kik antiszemiták? Jellemző-e az antiszemitizmus az alábbi pártokra? (2017, százalék, az érvényes válaszok százalékában)

	nagyon jellemző	kicsit jellemző	nem jellemző	összesen
Fidesz	12	42	46	100
Jobbik	43	42	15	100
MSZP	9	39	55	100
LMP	8	35	57	100

32

Ezt a kérdést korábban nem tettük fel, így nincs időbeli összehasonlítási alap. Anynyi kiolvasható az adatokból, hogy a Jobbik néppártosodási törekvése (legalábbis eddig) nem hozta meg a várt eredményt e tekintetben: a válaszadók 85 százaléka szerint valamilyen mértékben még mindig jellemző az antiszemitizmus a pártra. A többi párt esetében megoszlottak a vélemények, sokan vélték úgy, hogy kismértékben jellemző, még többen pedig úgy, hogy egyáltalán nem. Az MSZP-t és az LMP-t valamivel kevésbé látják antiszemitának a megkérdezettek, mint a Fideszt, ám a nagy szakadék nem köztük, hanem a Jobbik és a többi párt között van e tekintetben.

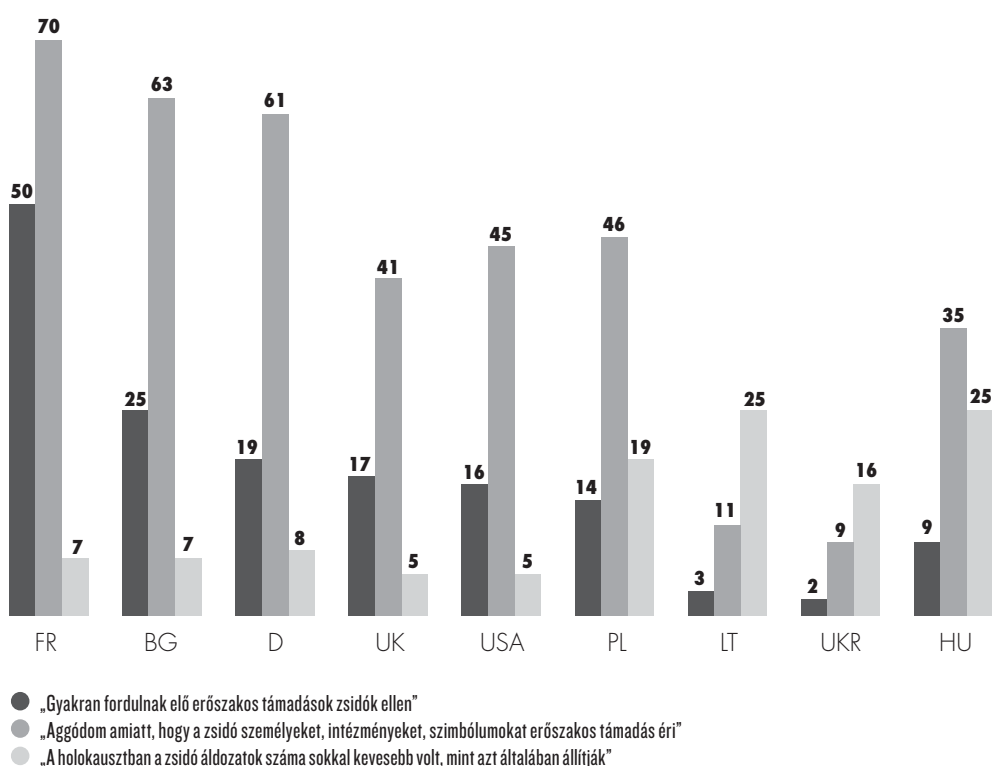

10. NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁS

Az adatok kontextusba helyezéséhez számos adalékot nyújtanak a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, még akkor is, ha ezekből kevés áll rendelkezésre, és a legutóbbi elérhető adatok is 2015-re vonat-

koznak. Elsőnek a holokausztrelativizálás gyakoriságát vetettük össze nyugat- és kelet-európai országokkal, kiegészítve a fizikai atrocitások vélt gyakoriságával, és az azoktól való félelemmel.

12. ábra. Zsidókat ért támadások vélt gyakorisága és holokausztrelativizálás néhány európai országban (2015, százalék, forrás: ADL¹¹)

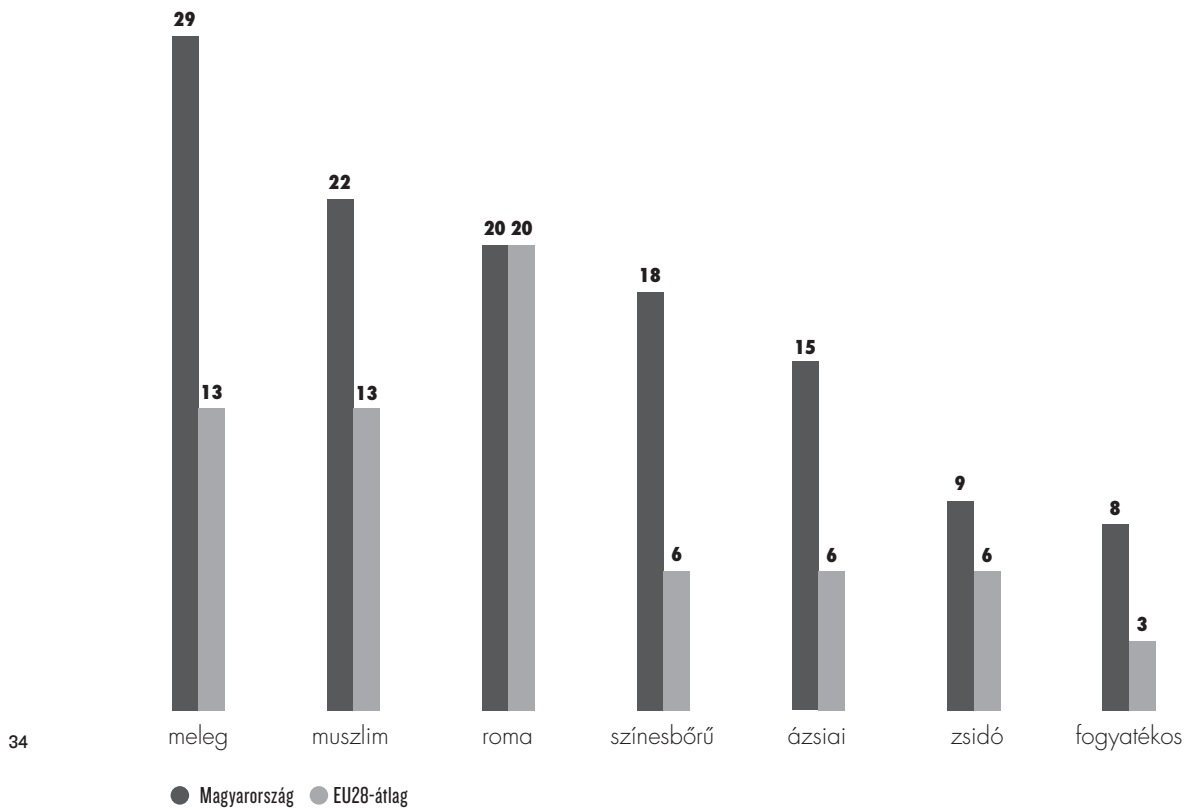
A nyugati és keleti országok között minden tekintetben rendkívül nagy különbség van. Noha a holokausztrelativizálás (és a verbális antiszemitizmus más megnyilvánulásai) Kelet-Európában lényegesen elterjedtebbek, Nyugaton az erőszakos támadások miatt kell aggódnia az állampolgárok többségének. Különösen veszélyeztetett a francia zsidóság, amely Európa legnagyobb lélekszámú zsidó közössége. A TEV antiszemitizmus-monitoringjelentései alapján ki-

jelenthetjük, hogy Magyarországon nagyon ritkán és elszórtan történnek zsidók ellen fizikai atrocitások. Ennek fényében némileg túlzott félelemnek tűnik az, hogy a magyarok 35 százaléka aggódik a zsidók elleni erőszakos támadások miatt, 9 százaléka pedig ezeket gyakorinak is hitte 2015-ben.

Egy másik adatforrás arra vonatkozik, hogy munkatársként mennyire fogadna el a válaszadó különböző etnikai és életmódki-sebbségeket.

¹¹ <http://global100.adl.org/public/ADL-Global-100-Executive-Summary2015.pdf>

13. ábra. „Kényelmetlenül érezné magát, ha egyik munkatársa egy... lenne” (egyetértők aránya, 2015, százalék, forrás: Eurobarométer¹²)

34

Látható, hogy a magyarok kevésbé elfogadóak, mint az európai átlag, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a fő különbség e téren is Nyugat- és Kelet-Európa között van, más térségbeli ország is hazánkhoz hasonló eredményeket produkált. A saját adataink szerint a romák megítélése még ennél is kedvezőtlenebb lehet (érdekes, hogy ebben

nem volt különbség az EU-átlaghoz képest), a bevándorlókkal azonosított etnikumoké pedig gyorsan romlott 2015-2016 során. Az mindenesetre újabb megerősítést nyert, hogy a zsidók relatív pozíciója nem rossz, ugyanakkor e tekintetben is némileg elmaradunk az európai szinttől.

¹² <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/yearFrom/1974/yearTo/2016/surveyKy/2077>

---

11. AZ ANTISZEMITIZMUST MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Elemzésünk lezárásaként kitérünk arra, hogy az eddigi fejezetekben tárgyalt megközelítések külön-külön és együtt mennyire alkotják erős magyarázatát az antiszemitizmusnak. Azt vizsgáljuk meg ebben a szakaszban, hogy az eddig bemutatott összefüggések egymással összehasonlítva milyen hierarchikus viszonyban vannak: melyik számít a legerősebbnek, és melyek azok, amelyek kevésbé szorosan függenek össze az antiszemitizmussal. Ezt a statisztikai elemzésekben az úgynevezett logisztikus regressziós modellel szokás kimutatni: ez olyan elemzés, amely számos változót (kérdést, állítást) egyidejűleg foglal magába. Az elemzésnek egy eredményváltozója van: az az attitűd, amelyet meg akarunk magyarázni. Esetünkben az eredményváltozó az eddig is használt átfogó antiszemitizmus-indikátor: az erősen és a mérsékelt antiszemita csoportokat összevontuk, így mindenki belekerült, akire számottevő mértékben jellemző volt a zsidóellenes állításokkal való egyetértés. A modell azt vizsgálja, hogy a magyarázó változók (kutatásunk szinte összes állítása, kérdése) alapján milyen valószínűséggel lehet előrejelezni, hogy valaki bekerül-e az antiszemita csoportba (15. táblázat). Az összefüggés erősségét mérő mutató 1-es értéket vesz fel abban a hipotetikus esetben, ha az adott modell 100 százalékban megmagyarázza az eredményváltozót, vagyis ha teljes mértékben kikövetkeztethető a magyarázó tényezőkből, hogy valaki az antiszemita csoport tagja-e, vagy sem. A mutató minimuma 0, ebben az esetben teljesen függetlenek a modell változói a zsidóellenességtől. Látható, hogy az első modellben szereplő magyarázó tényezők kérdőívünk szinte összes kérdése és állítása, amelyek pontos felsorolása a függelékben található együttesen 61 százalékos valószínűséggel képesek előrejelezni, hogy ki fog az antiszemita csoportba bekerülni (ez igen magasnak számít a politikai szociológiában). De úgy is mondhatnánk, hogy a zsidóellenesség 39

százalékban olyan tényezőktől függ, amelyek a kutatásunk keretén kívül estek.

A következő lépésben ezt az átfogó modellt felbontottuk, hogy kiderítsük, külön-külön milyen erősségű magyarázatot (előrejelzést) adnak az egyes fejezetekben tárgyalt kérdések. A második modellben kizárólag a társadalmi-demográfiai háttérváltozók szerepelnek, a harmadikban csak a politikai önbesorolás és a pártválasztás található, a negyedik az idegenellenességgel kapcsolatos változókat tartalmazza, az ötödik a rendpártiságot, a nacionalizmust, a „normaszegés” elutasítását és a politikai pesszimizmust, a hatodik a nyitott kérdésekre adott negatív asszociációkat, a hetedik pedig azt, hogy van-e zsidó ismerőse a megkérdezettnek. A Függelékben található az elemzés során felhasznált összes állítás, kérdés.

A demográfiai modell csak éppenhogy szignifikáns, ami azt jelenti, hogy *pusztán a társadalmi csoporthovatartozás csak minimálisan határozza meg az antiszemitizmusra való fogékonyságot*. Ennél valamivel erősebb a nyitott kérdéseken alapuló modell hatása: akinek Izraelről, a zsidóságról negatív asszociációja van, és akinek a jellegzetes zsidó tulajdonságok kapcsán lealacsonyító jellemvonás jut eszébe, az nagyobb valószínűséggel zsidóellenes. Ugyanakkor az a tény, hogy ez a modell csak 10 százalékban magyarázza az antiszemitizmust, megerősíti azt a 8. fejezetben megfogalmazott állítást, miszerint *az antiszemita állításokkal való egyetértés („rácsatlakozás”) és a saját indíttatású zsidóellenesség között csak közepes erősségű kapcsolat van*. Viszonylag gyenge a politikai kérdések hatása: a pártválasztás és a politikai önbesorolás alapján csak megközelítőleg 6 százalékos valószínűséggel vagyunk képesek kikövetkeztetni, hogy a válaszadó az antiszemita csoportba kerül-e, vagy sem. Hasonló nagyságrendű hatása van a zsidó ismerős meglétének: az csökkenti az antiszemitizmus iránti fogékonyságot.

15. táblázat. A különböző megközelítéseket bemutató modellek magyarázóerejének összehasonlítása

modell	az összefüggés erőssége ¹³
1. teljes	0,612
2. demográfiai (kor, nem, településtípus, vagyoni helyzet, vallásosság)	0,062
3. pártpreferencia és politikai önbesorolás (bal-jobb, konzervatív-liberális, mérsékelt-radikális skálák)	0,064
4. más etnikumokkal szembeni idegenellenesség	0,265
5. politikai attitűdkérdések (rendpártiság; nacionalizmus; euroszkepticizmus; „normaszegés”, másság elutasítása; pesszimizmus) ¹⁴	0,419
6. nyitott kérdések, negatív asszociációk a zsidósághoz	0,103
7. zsidó ismerős megléte	0,071

36

Az utóbbi évekhez hasonlóan 2017-ben is igazán csak az idegenellenesség és a társadalmi attitűdök modellje rendelkezik robusztus magyarázóerővel, ráadásul az attitűdök közül is a színesbőrűek elleni korlátozás igénye volt a legerősebb tényező (lásd Függelék), ami szintén a xenofóbia egyik megnyilvánulása. *A szakirodalom régóta ismert állítását kutatásunk is igazolta: az előítéletesség ritkán jár egyedül, az idegenellenesség gyakran ölt alakot az antiszemitizmusban is. A tekintélyelvűség, a normaszegés üldözése, a rendpártiság és a nacionalizmus olyan politikai karakter-*

struktúrát eredményez, amely fogékonnyá teszi az állampolgárt a zsidóellenességre is. Összeségében azonban a „mátság” elutasítására való hajlam növeli a leginkább az antiszemitizmus valószínűségét: nyilvánuljon meg ez akár migránsok, homoszexuálisok, kábítószer-fogyasztók vagy más etnikumok, kisebbségek elutasításában. Ugyanakkor a statisztikai elemzés azt is aláhúzza, hogy jelentős mértékben a kutatásunkon kívüli tényezőkön múlik az, hogy ki ért egyet a zsidóellenes állításokkal. Kérdőíves felméréssel ennek egészen pontos előrejelzése lehetetlen.

¹³ Nagelkerke R négyzet mutató. Egyes érték a maximuma, ezt akkor veszi fel, ha a modellben szereplő változók teljes mértékben megmagyarázzák az eredményváltozót (jelen esetben az antiszemitizmust), nullás értéket pedig akkor, ha semmilyen mértékben nem magyarázzák meg, ha teljesen függetlenek attól. Statisztikai okokból az összes magyarázó tényezőt úgynevezett dichotóm változónak kódoltuk: csak kétféle értéket vehettek fel (budapesti vagy vidéki, fiatal vagy idős, diplomás vagy nem-diplomás, stb.) Mindegyik modell szignifikáns 95 százalékos szinten.

¹⁴ A következő kérdéseket tartalmazza a modell:

- **Rendpártiság:** „Szigorú büntetéssel sújtaná-e azokat, akik kábítószerrel fogyasztanak?"; „Támogatná-e a halálbüntetés kiszabását?";
- **Nacionalizmus:** „Határozottabban kellene fellépni a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekében"; „Nemzeti értékeink védelme fontosabb, mint az EU tagság"; „A fontosabb kérdésekben az erősen nemzeti érzelmű embereknek legyen döntő szavuk”
- **„Normaszegés”, másság elutasítása:** „Erikölcstelen dolognak tartja-e a homoszexualitást?"; „Szigorítaná-e a terhesség-megszakítást?";
- **Politikai pesszimizmus:** „Ebben az országban csak tisztességtelen úton lehet meggazdagodni”; „Az embereknek, ha akarják, van lehetőségük az ország sorsának befolyásolására”; „Politikusok, ha gyakorta hibáznak is, de az emberek javát keresik”; „Manapság az embereknek sokszor a bíróságok sem szolgáltatnak igazságot”; „Kevesen vannak, akik bíznak a jövőben”; „Mostanában minden és mindenki megvehető”

---

12. ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunk először azt kívánta megvilágítani, hogy a hazai közvéleményt milyen mértékben foglalkoztatják a zsidósággal kapcsolatos ügyek. Számos kérdés kapcsán a „nem tudom” válaszok magas arányából, az inkonzisztens válaszok gyakoriságából arra következtethettünk, hogy a válaszadók jó része nem tudott véleményt alkotni a témában, annyira idegenek voltak számukra a felvetések, hogy nem voltak képesek viszonyulni a zsidósággal kapcsolatos részletkérdésekhez. Mindössze a megkérdezettek tizede tudott magától is felidézni a zsidósággal kapcsolatban akár csak egyetlen közéleti eseményt az elmúlt évből, és még ezek a válaszok is megrekedtek egy általános-homályos említés szintjén. Ugyanakkor másfelől nézve ez nem feltétlenül kevés, más hazai etnikumok-kisebbségek helyzetét valószínűleg ennél ie kisebb tudással és érdeklődéssel szemléli a többségi társadalom.

Másodszor azt kell végiggondolni az adatok ismertetése előtt, hogy mit jelent és mit nem jelent egy kérdőívben megfogalmazott zsidóellenes állítással való egyetértés. Az biztos, hogy „csak” véleményt, attitűdöt, nem pedig viselkedést, diszkriminációt. Ám a vélemény súlyát sem ismerhetjük meg: még a szélsőértékes válasz sem biztosan jelent komoly válaszadói fontosságot, átélést. Nagyon tanulságosnak véltük a spontán említésekkel kikövetkeztethető zsidóellenesség és a hagyományos egyetértéseken alapuló antiszemitizmus szerinti besorolás közötti különbséget. Hagyományos módszer alapján antiszemitának címkézett válaszadók jó részének magától nem feltétlenül negatív az első gondolata Izrael és a zsidóság kapcsán, ám ha eszükbe juttatunk antiszemita vagy Izrael-ellenes állításokat, akkor hajlamosabbak egyetérteni, „rácsatlakozni”. Az összefüggés természetesen fordítva is fennállhat: az antiszemita állítások visszautasítása mellett is születhetnek saját indíttatású zsidóellenes gondolatok. Ennek alapján annyi mindenestre egyértelműnek tűnik, hogy az antiszemitizmus sokszor inkább fogékonyságot, mintsem szilárd lelkiállapotot

jelent. Olvasatunkban a változékonyság természetes jellemzője az antiszemitizmusnak.

Ezt az értelmezést szem előtt tartva mindig informatív, ha ugyanazokat a kérdéseket több éven át tesszük fel, így lehetőség nyílik hosszú távú tendenciák felvázolására. Ezek az adatok a zsidókkal kapcsolatos képzetek, tévhitek elfogadottságára (kognitív antiszemitizmus), és a zsidókhöz fűzött érzelmi viszonyra, társadalmi távolságra (affektív antiszemitizmus) vonatkoznak. Ennek alapján a zsidóellenesség 2010-ben erősödött meg számottevően (feltevésünk szerint nem függetlenül a Jobbik fősodorba kerülésétől), azóta csak nagyon szerény mértékű elmozdulások történtek, ám 2016-ról 2017-re újra nőtt az antiszemita állításokkal egyetértők aránya. A kognitív dimenzióban tapasztalt növekedésben feltételezésünk szerint közrejátszhat az a jelenség, amit „igazság utáni politikának” nevezünk: a mai információáradatban egyre nehezebb bámiről is eldönteni, hogy igaz-e. Soha ennyi összeesküvés-elmélet és tévhit nem kapott ilyen nagy nyilvánosságot, mint napjainkban, nem ritkán politikai szereplők is nyilvánvalóan dezinformálásra és félelemkeltésre törekednek.

Ugyanakkor nemcsak a kognitív, hanem az érzelmi dimenzióban is az előítéletesség erősödését tapasztalhattuk, még ha ez az elmozdulás nem is volt olyan jelentős. Ennek ellenére csak nagyon óvatosan lehet kijelenteni, hogy hazánkban általánosan is nőtt az antiszemitizmus, ugyanis a nyitott kérdésre adott válaszokban a pozitív és negatív említések közötti egyensúly nem borult fel. Szintén árnyalja a képet, hogy a holokauszttagadó és -relativizáló állítások népszerűségének évek óta tartó növekedése is megállt 2017-ben.

A társadalom érzelmi antiszemitizmusa jelentős részben egy általános idegenellenesség megnyilvánulása: azok a válaszadók, akik elutasítóbbak más etnikumokkal szemben is, nagyobb valószínűséggel idegenkednek a zsidóktól. Ettől még persze az antiszemitizmusnak lehetnek és vannak is speciális vonásai, ám látni kell, hogy a magyar lakos-

ság jelentős része számára a „zsidó” pusztán a másság egyik (akár szimbolikusan is felfogható) letéteményese, és *ilyen minőségében* érez antipátiát iránta – éppúgy, ahogy más etnikumok iránt is. A zsidók elutasítása más etnikumokhoz képest nem magas fokú, a listát a cigányoknál is nagyobb ellenszenvvel szemlélt migránsok „vezetik”. A migránsok (és a velük azonosított arabok, néger) megjelenése, illetve jelentésváltozása a kérdőívben a zsidóság megítélését is más kontextusba helyezte: a bűnbak szerepét sokszor a migránsok vették át.

Ezzel függ össze az is, hogy az utóbbi néhány évben Izrael iránt megértőbb lett a magyar közvélemény, a menekülthullám feltehetően inkább az arab országok felé irányította sokak ellenszenvét. Első hallásra kifejezetten ellentmond az intuitív várakozásoknak, hogy még az erősen antiszemita is valamennyire empatikusnak bizonyultak a zsidó állam iránt – ám ha figyelembe vesszük, hogy pontosan ezek a válaszadók voltak a legelutasítóbbak a migránsokkal és általában az arabokkal szemben is, akkor talán már jobban értelmezhető az összefüggés.

A kutatás egyik kiemelt kérdése az volt, hogy mely társadalmi csoportok és milyen indíttatásból lesznek fogékonyak az antiszemitizmusra. Erre az elemzés azt a választ adta, hogy a zsidóellenesség csak minimálisan függ össze a társadalmi csoporthovatartozással: a munkavégzés jellege, a településtípus és a vallásosság egyáltalán nem mutat összefüggést az antiszemitizmus elterjedtségével. A diplomásokra, a legmagasabb jövedelmi csoportban lévőkre, illetve a legfiatalabb és legidősebb korosztály tagjaira valamelyest kevésbé jellemző a zsidóellenesség, ám csak igen enyhe különbségek voltak kimutathatóak. Azt kijelenthetjük, hogy a Jobbik szavazói és a magukat inkább radikálisnak és jobboldalinak mintsem mérsékeltnek és baloldalnak besoroló személyek az átlagnál jóval nagyobb arányban vallanak zsidóellenes nézeteket, ám még ezek a tényezők is csak részben magyarázzák az antiszemitizmust. Az összehasonlító elemzés tanulsága szerint jobban növeli a zsidóellenesség valószínűségét a rendpárti, tekintélyelvű társadalmi attitűd, és a más-

ság különböző formáinak (homoszexualitás, kábítószer-fogyasztás, bevándorlás) elutasítása. Ezek az attitűdkérdések az idegenlenséggel együtt a legerősebb magyarázó tényezői az antiszemitizmusnak.

A vészidőszak emlékezete mélyen megosztja a magyar társadalmat: a megkérdezettek valamivel kevesebb, mint fele szerint napirenden kellene tartani a kérdést, az enyhe többség szerint pedig elhagyni. A nyílt holokausztagadó és -relativizáló kijelentések támogatottsága a 2006-os 7-14 százalékról 2017-re 8-22 százalékra nőtt.

A Jobbik szavazótáborának antiszemitizmusa 2014-ről 2015-re enyhén mérséklődött ugyan, 2016-ban és 2017-ben viszont nem történt újabb elmozdulás. A néppárti stratégia annyiban nem volt sikeres, hogy a válaszadók elsöprő többsége antiszemita tartja a pártot. Azt ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a zsidósággal kapcsolatos szabad asszociációk csak gyenge-közepes mértékben különböztek a jobbikos és nem-jobbikos válaszadók esetében.

A megkérdezettek a „zsidó” szóról jellemzően három dologra asszociáltak: leggyakrabban vallásra, népre, országra (leíró, semleges említések); sokan a holokausztra és az üldöztetésre; és szintén gyakori volt a pénz, befolyás, hatalom típusú említés. Nehéz megállapítani, hogy ez utóbbi képzettársítás elismerésből vagy féltékenységből fakad, mindenesetre az irigység is sok esetben táptalaja az antiszemitizmusnak. Ugyanakkor a kifejezetten negatív említések, lealacsonyító jelzők („kapzsi”, „hataloméhes”, „másokat semmibe vevő”) csak 14 százaléknál jöttek elő, minden tizedik megkérdezett pedig kifejezetten pozitív minősítést adott („tanult”, „összetartó”, „okos”). Noha valamelyest nőtt a negatív említések aránya, ugyanilyen mértékben emelkedett a pozitív gondolatoké is, sőt, azok aránya is, akik ragaszkodtak ahhoz, hogy minden ember ugyanolyan tulajdonságokkal bír, függetlenül a származásától.

Hasonlóak voltak az arányok akkor, amikor Izraelről kérdeztük az embereket: a többség semleges asszociációt társított ezekhez. Ez is azt bizonyítja, hogy a választóközönségnek csupán egy kis szelete rendelkezik határozott elképzelésekkel a

zsidókkal kapcsolatban, akár pozitív, akár negatív irányban. A pozitív és negatív említések közötti egyensúly ebben az esetben sem változott. Összességében tehát a kép semmiképpen sem lett negatívabb ebben a dimenzióban.

Ez tehát a fő érünk amellett, hogy korai kongatni a vészharangot: a megkérdezettek saját indíttatású gondolatai csak elenyésző mértékben voltak negatívak, és nem voltak kedvezőtlenebbek Izraellel és a zsidókkal kapcsolatban, mint az előző évben.

Ugyanakkor az ideai kérdőívben bevezetünk egy új kérdést, amely rávilágított egy újkeletű, a hazai zsidóság megítélése szempontjából káros folyamatra: Soros György és zsidóság fogalmának összekapcsolására. Először jelentek meg a felmérésben olyan válaszadók, akiknek a zsidókról közvetlenül Soros, Sorosról pedig a zsidók jutottak eszébe (maguktól, előre felkínált válaszlehetőségek nélkül). Noha itt még csak 2 százaléknál beszélünk, de ennél jóval többen voltak olyanok, akik közvetlenül kapcsolták össze Sorost és a zsidókat: a megkérdezettek harmadának-ötödének a pénz, tőke, hatalom, meggazdagodás, befolyásszerzés fogalmait jutottak eszébe valamelyik kérdéstről, inkább negatív mintsem

pozitív kontextusban. Minden tizedik válaszadó pedig következetesen mindkét kérdésre egyidejűleg idézett fel ilyen jellegű asszociációkat. A harmadik aggasztó mozzanat pedig az, hogy Soros megítélése nem volt független az antiszemita beállítottságtól: a más kérdések alapján zsidóellenesnek bizonyuló válaszadók negatívumot szignifikánsan nagyobb, pozitívumot pedig kisebb valószínűséggel említettek Sorossal kapcsolatban, mint a nem antiszemiták. Adatainknak azonban az is fontos tanulsága, hogy az amerikai-magyar milliárdos megítélése természetesen más tényezőkön is múlik, és az összes között az antiszemita beállítottság messze nem a legfontosabb. Feltehetően a kormányzati kampány következtében Soros tevékenységét a társadalom elsöprő többsége, így a zsidóellenességgel nem vádolható válaszadók többsége is elítéli.

Végül, nemzetközi összehasonlító adatok azt mutatják, hogy a verbális antiszemitizmus szintje hazánkban magasabb, mint Nyugat-Európában, ugyanakkor nem tér el markánsan a többi kelet-közép európai országtól. Abban ugyanakkor jóval kedvezőbb a hazai zsidóság helyzete, mint a nyugatiaké, hogy sokkal kevésbé kell fizikai atrocitásoktól tartania.

FÜGGELÉK

A teljes logisztikus regressziós modell

	Modell	Béta	Standard hiba	Szignifikancia-szint	Exponenciális Béta (esélyhányados)
Budapesti lakos	2	0,321	0,352	0,362	1,378
Diplomás	2	-0,681	0,382	0,074	0,506
Alsó jövedelmi csoport	2	0,465	0,316	0,142	1,592
Felső jövedelmi csoport	2	-0,186	0,288	0,519	0,83
Nem jár rendszeresen templomba	2	0,004	0,284	0,989	1,004
40 év alatti	2	0,202	0,262	0,439	1,224
Max. 8 általánost végzett	2	-0,417	0,32	0,192	0,659
Férfi	2	-0,336	0,252	0,182	0,715
Biztos szavazó	3	0,083	0,265	0,755	1,086
Jobbik-szavazó	3	0,563	0,382	0,141	1,755
Konzervatív önbesorolású	3	0,053	0,25	0,831	1,055
Jobboldali önbesorolású	3	0,444	0,265	0,094	1,558
Radikális önbesorolású	3	0,624	0,291	0,032	1,866
Elfogadna arab szomszédot	4	0,289	0,388	0,457	1,335
Elfogadna amerikai szomszédot	4	-0,901	0,341	0,008	0,406
Elfogadna cigány szomszédot	4	0,371	0,373	0,32	1,45
Elfogadna kínai szomszédot	4	0,121	0,33	0,715	1,128
Elfogadna homoszexuális szomszédot	4	-0,176	0,343	0,606	0,838
Elfogadna erdélyi magyar szomszédot	4	-0,707	0,37	0,056	0,493
Elfogadna bőrféjű szomszédot	4	0,166	0,39	0,671	1,18
Elfogadna néger szomszédot	4	-0,467	0,311	0,133	0,627
Elfogadna román szomszédot	4	-0,641	0,34	0,059	0,527
Elfogadna sváb szomszédot	4	-0,638	0,503	0,205	0,528
Elfogadna migráns szomszédot	4	0,289	0,388	0,457	1,335
Szigorítaná a terhességmegszakítást	5	0,619	0,311	0,046	1,857
Szigorítaná a menekültek befogadását	5	0,137	0,36	0,705	1,146
Inkább vallásos meggyőződésű	5	0,657	0,287	0,022	1,93
Támogatná a halálbüntetés kiszabását	5	0,239	0,277	0,388	1,27
Erkölcstelen dolognak tartja a homoszexualitást	5	0,871	0,267	0,001	2,389
Szigorú büntetéssel sújtaná azokat, akik kábítószerrel fogyasztanak	5	0,191	0,304	0,53	1,21
Korlátozná az országban élő színesbőrűek számát	5	1,497	0,341	0	4,466

	Modell	Béta	Standard hiba	Szignifikancia-szint	Exponenciális Béta (esélyhányados)
Politikusok, ha gyakorta hibáznak is, de az emberek javát keresik	5	0,63	0,296	0,033	1,877
Ebben az országban csak tisztességtelen úton lehet meggazdagodni	5	0,15	0,29	0,604	1,162
Határozottabban kellene fellépni a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekében	5	0,007	0,279	0,98	1,007
Az embereknek, ha akarják, van lehetőségük az ország sorsának befolyásolására	5	-0,563	0,272	0,038	0,569
Manapság az embereknek sokszor a bíróságok sem szolgáltatnak igazságot	5	-0,214	0,275	0,436	0,807
Nemzeti értékeink védelme fontosabb, mint az EU tagság	5	0,294	0,286	0,305	1,341
Kevesen vannak, akik bízhatnak a jövőben	5	0,212	0,276	0,443	1,236
A fontosabb kérdésekben az erősen nemzeti érzelmű embereknek legyen döntő szavuk	5	0,006	0,264	0,981	1,006
Az ország vezetői nem igazán törődnek az Onhoz hasonló emberek sorsával	5	0,145	0,297	0,625	1,156
A hittan legyen kötelező az iskolákban	5	0,111	0,283	0,693	1,118
Mostanában minden és mindenki megvehető	5	0,055	0,292	0,851	1,056
Ma is erkölcsi kötelesség nyíltan állást foglalni a trianoni döntés ellen	5	0,786	0,293	0,007	2,195
Izraelről negatívum jut eszébe	6	3,141	0,887	0	23,129
Zsidókról negatívum jut eszébe	6	2,182	0,504	0	8,864
Sorosról negatívum jut eszébe	6	-0,163	0,254	0,521	0,85
Van zsidó ismerőse	7	-0,719	0,354	0,042	0,487
Konstans		-4,523	1,492	0,002	0,011

Megjegyzés: eredményváltozó: átfogó antiszemilizmus-indikátor (kognitív és affektív-antiszemilizmus, lásd 5. ábra). Vastag betűvel a 95 százalékos szinten szignifikáns változók. A modell oszlopban a sorszám arra utal, hogy a változó hányadik részmodellbe került az adott változó (2= demográfiai; 3= pártpreferencia és önelhelyezés, 4= más etnikumokkal szembeni idegenellenesség; 5= rendpártiság, nacionalizmus, tekintélyelvűség, „normaszegés” elutasítása; 6= nyitott kérdések). Az esélyhányados azt fejezi ki, hogy milyen mértékben növeli a zsidóellenesség valószínűségét a magyarázó változó. Például ha valaki korlátozná az országban

lévő színesbőrűek számát, az minden más tényező változatlansága mellett átlagosan 4,46-szor valószínűbb, hogy válasza alapján az antiszemita csoportba fog kerülni, mint aki nem korlátozná. Ugyanakkor, aki elfogadna román szomszédot, az csak 0,527-szer akkora eséllyel (azaz nagyjából feleakkora eséllyel) kerül az antiszemiták közé: tehát sokkal valószínűbb, hogy nem kerül oda. A többváltozós elemzés tanúsága szerint a színesbőrűek számának korlátozásával való egyetértés és a zsidók, illetve Izrael negatív tulajdonságaira asszociálás növeli a legnagyobb valószínűséggel azt, hogy a válaszadó az antiszemita csoport tagja lesz.

KAPCSOLAT ÉS TÁMOGATÁS

A Tett és Védelem Alapítvány zsidó szervezetek civil kezdeményezése, amely a zsidó tradíciókat követve kész határozott lépéseket tenni az egyre inkább elharapódzó antiszemita jelenségek visszaszorításáért.

Amennyiben bárkit vélt vagy valós zsidósága miatt bántalmazás vagy antiszemita inzultus ért, ne hallgasson, jelezze felénk, hogy az arra kijelölt csatornákon továbbítsuk az intézkedésre rendelt szervekhez!

Bejelentéseket az alábbi lehetőségek bármelyikén fogad az Alapítvány:

FORRÓDRÓT (+36 1) 5 1 00 000

Tett és Védelem Alapítvány honlapján: www.tev.hu/forrodrot
és Facebook-oldalán: www.facebook.com/tev-tett-es-vedelem-alapitvany

A Tett és Védelem Alapítvány munkája csak akkor lehet sikeres, ha sokan osztoznak azon elkötelezettségünkben, hogy megteremtsük a sérelmet elszenvedettek számára a tisztességes eljáráshoz való jogot, ezért arra kérjük, egyéni felajánlásával segítse az Alapítvány munkáját!

Adományát az alábbi bankszámlaszámon juttathatja el az Alapítványhoz:

13597539-12302010-00057157

A Tett és Védelem Alapítvány elérhetőségei:

Cím: 1082 Budapest, Baross utca 61.

Tel: +36 1 267 57 54, +36 30 207 5130

<http://www.tev.hu>, info@tev.hu

IMPRESSZUM

Kiadó: **Bodnár Dániel** filozófus, Tett és Védelem Alapítvány Kuratórium Elnöke

Szerzők: **Hann Endre** ügyvezető igazgató, **Medián**

Dr. Róna Dániel politológus, a Corvinus Egyetem oktatója

Szerkesztők: **Nádasi Krisztián** vezető kutató,

Brüsszel Intézet Kutatási és Incidenskövető Csoport

Pásztor Tibor igazgató, Brüsszel Intézet Monitoring Csoportjának vezetője

Tatai Zoltán kutató, Brüsszel Intézet Monitoring Csoportjának tagja

A kiadó köszöni az áldozatvállalást azon önkénteseknek, akik szakértő irányítás mellett hónapok óta szünet nélküli munkával segítették a jelentés létrejöttét.

A jelentés egészének és bármely részletének felhasználása kizárólag a kiadó írásos beleegyező nyilatkozatának birtokában engedélyezett a forrás pontos megjelölésével.

2018 Budapest

TETT ÉS VÉDELEM ALAPÍTVÁNY

1082 Budapest, Baross utca 61.
+36 1 267 5754, +36 30 207 5130
<http://www.tev.hu>
info@tev.hu

